

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

VARSOVIE 2020

WARSZAWA 2020

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

Prof. dr hab. Teresy Dąbrowskiej
(17.09.1934–19.10.2020)

redaktorki
„Wiadomości Archeologicznych”
w latach 1975–2013

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOSŁAW PROCHOWICZ, ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI,
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA, KAJA JAROSZEWSKA

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. WOJCIECH NOWAKOWSKI (Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce
Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR AUDRONĖ BLIUJENĖ (Klaipėdos universitetas),
PROF. DR HAB. CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM (Stiftung Schleswig-Holsteinische
Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
PROF. DR HAB. ZBIGNIEW KOBYLŃSKI (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. JERZY MAIK (Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. DIETER QUAST (Forschungsinstitut für Archäologie,
Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz), PROF. DR HAB. PAWEŁ VALDE-NOWAK
(Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ♦ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA
JACEK ANDRZEJOWSKI, PIOTR GODLEWSKI

KOREKTA TŁUMACZEŃ
LINGUISTIC REVISION

DENA ANGEVIN

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Siekierka brązowa z Gól, pow. grodziski. Rys.: LIDIA KOBYLŃSKA i BARTŁOMIEJ KARCH
Bronze axe from Gole, Grodzisk Mazowiecki County. Drawing: LIDIA KOBYLŃSKA
& BARTŁOMIEJ KARCH

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2020
© Autorzy, 2020

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI (2020)

SPIS TREŚCI CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

- JAN SCHUSTER
Dom to nie tylko dach i cztery ściany...
O budownictwie w późnej starożytności w Europie Północnej i Środkowej
ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich 3
A House Means Not Only Four Walls and a Roof...
On House Building in Northern and Central Europe in Late Antiquity
with Special Consideration of Poland
- MAGDALENA NATUNIEWICZ-
-SEKUŁA, JAROSŁAW STROBIN
Produkcja późnych typów bransolet węzowatych na przykładzie znalezisk
z cmentarzyska w Weklicach, stan. 7, pow. elbląski 161
The Manufacture of Late Types of Shield-headed Bracelets on the Example of Finds
from the Cemetery at Weklice, site 7, Elbląg County

MISCELLANEA / MISCELLANEA

- GRAŻYNA ORLIŃSKA
Siekierki tulejkowate z łukowato facetowanymi bokami z dorzecza środkowej Wisły 189
Socketed Axes with Facetted Sides from the Middle Vistula Basin
- MIROŚŁAWA ANDRZEJOWSKA
Halsztackie ozdoby brązowe z Warszawy-Wilanowa 217
Hallstatt Period Ornaments from Warszawa-Wilanów
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI
Sadłowo – nieznany typ bimetalicznych szpil kultury pomorskiej 239
Sadłowo – Unknown Type of Bimetallic Pins of the Pomeranian Culture
- MARTA KRZYŻANOWSKA
Drobne przedmioty szklane – analiza archeologiczna żetonów do gry
z okresu wpływów rzymskich z terenu Polski 251
Small Glass Objects – Archaeological Analysis of Counters
from the Roman Iron Age from Poland

MATERIAŁY / MATERIALS

- ANNA STROBIN
Niepublikowane materiały z cmentarzyska w Żukczynie, powiat gdański
(dawn. *Suckschin, Kr. Danziger Höhe*) w świetle archiwum Józefa Kostrzewskiego 269
Unpublished Material from the Cemetery at Żukczyn, Gdańsk County
(fmr. *Suckschin, Kr. Danziger Höhe*) in Light of Józef Kostrzewski's Archive
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI,
MARCIN WOŹNIAK
Grodzisk Mazowiecki, stan. X – cmentarzysko kultury grobów kloszowych
i kultury przeworskiej 289
Grodzisk Mazowiecki, site X – a Cemetery of the Cloche Grave and Przeworsk Cultures
- TOMASZ RAKOWSKI
Głos tradycji. Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich
w Wyszomierzu Wielkim, pow. zambrowski 319
The Voice of Tradition. A Cemetery from the Roman Period
at Wyszomierz Wielki, Zambrów County

ODKRYCIA / DISCOVERIES

KAROLINA BUCKA	Brązowa siekierka z tulejką i uszkiem z Kurcewa, pow. stargardzki Bronze Socketed Axe with a Loop from Kurcewo, Stargard County	355
ADAM CIEŚLIŃSKI	Prowincjonalnorzymska zapinka Almgren 236c z Bajd w pow. iławskim – jeden z najstarszych śladów penetracji Pojezierza Iławskiego przez ludność kultury wielbarskiej Roman Provincial Brooch Almgren 236c from Bajdy, Iława County – One of the Oldest Traces of Penetration of the Iława Lakeland by the Wielbark Culture	359
MARCIN WOŹNIAK, ARTUR GRABAREK	Cmentarzysko kultury przeworskiej w Kurkach, pow. działdowski, stan. III Przeworsk Culture Cemetery at Kurki, Działdowo County, Site III	369
ANETA KUZIOŁA	Nowe materiały z okresu wpływów rzymskich z Osówki, pow. lubelski New Finds from the Roman Period from Osówka, Lublin County	384
RENATA MADYDA-LEGUTKO, MICHAŁ WOJENKA	A Rediscovered Decorative Strap-end from Ciemna Cave in Ojców Ponownie odkryte ozdobne okucie pasa z Jaskini Ciemnej w Ojcowie	389
PRZEMYSŁAW DULĘBA, MAGDALENA WOJŃSKA	Unikatowa zapinka z Rajszewa, pow. legionowski. Przyczynek do studiów nad sytuacją kulturową w okresie wędrówek ludów na Mazowszu A Unique Brooch from Rajszew, Legionowo County. A Contribution to Studies on the Cultural Situation in the Migration Period in Mazovia	400
URSZULA PERLIKOWSKA- -PUSZKARSKA	Naczynia późnośredniowieczne i nowożytnie z cmentarzysk kultury przeworskiej w Żdźdarowie, pow. sochaczewski i w Nadkole, pow. węgrowski Late Medieval and Modern Vessels from Przeworsk Culture Cemeteries at Żdźdarów, Sochaczew County and Nadkole, Węgrów County	406

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

413

ANNA STROBIN

NIEPUBLIKOWANE MATERIAŁY Z CMENTARZYSKA W ŻUKCZYNIE, POWIAT GDAŃSKI (DAWN. SUCKSCHIN, KR. DANZIGER HÖHE) W ŚWIETLE ARCHIWUM JÓZEFA KOSTRZEWSKIEGO

UNPUBLISHED MATERIAL FROM THE CEMETERY AT ŻUKCZYN, GDAŃSK COUNTY
 (FMR. SUCKSCHIN, KR. DANZIGER HÖHE) IN LIGHT OF JÓZEF KOSTRZEWSKI'S ARCHIVE

Abstract: The cemetery of the Oksywie and Wielbark Cultures at Żukczyn in Pomerania was discovered at the end of the 19th century. In 1901, rescue excavations were conducted there, unearthing 20 cremation graves. The artefacts discovered were stored in the collection of the Westpreußisches Provinzial-Museum in Gdańsk but were lost or destroyed as a result of warfare in 1945. The private archive of Józef Kostrzewski provides important information about these artefacts, which were published only to a small extent. Based on his notes and sketches, the graves discovered at that time should be attributed to the Oksywie Culture and dated to phases A2–A3 of the Late Pre-Roman Period. Continued use of the site in the Roman Period is indicated by post-war excavations at Żukczyn, conducted in 1977.

Słowa kluczowe: Pomorze, kultura oksywska, kultura wielbarska, cmentarzysko, młodszy okres przedrzymski, okres wpływów rzymskich

Keywords: Pomerania, Oksywie Culture, Wielbark Culture, cemetery, Late Pre-Roman Period, Roman Period

W zbiorach Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze przechowywane są materiały warsztatowe i noty badawcze Józefa Kostrzewskiego, zgromadzone w 102 posegregowanych tematycznie tekach¹ (dalej jako *Archiwum*). W tece 13 (*Pomorze Gdańskie, okres lateński*), na kartach 568–604, znajdują się zapiski i szkice zabytków odkrytych na cmentarzysku w dzisiejszym Żukczynie, pow. gdański, woj. pomorskie (dawn. *Gross Suckczin / Suckschin, Kr. Danziger Höhe*). Kostrzewski sporządził je w 1912 roku podczas kwerendy w *Westpreußisches Provinzial-Museum* w Gdańsku, przeprowadzonej na potrzeby rozprawy doktorskiej, obronio-

nej dwa lata później u profesora Gustafa Kossinny w Berlinie, a opublikowanej w roku 1919 w serii monografii prahistorycznych *Mannus-Bibliothek*².

Zgromadzone przez Józefa Kostrzewskiego, w większości dotychczas niepublikowane informacje o materiałach z Żukczyna mogą być ważnym uzupełnieniem stanu wiedzy o osadnictwie z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich tej części Pomorza. Podane w *Archiwum* numery inwentarzowe zabytków istotne są również dla odtworzenia zbiorów dawnego muzeum gdańskiego – powstałego w roku 1880 *Westpreußisches Provinzial-Museum*, od 1 kwietnia 1923 działającego jako *Staatliches Museum für Naturkunde und Vorgeschichte*³.

¹ Serdecznie dziękuję Panu dr. Andrzejowi Buckowi, dyrektorowi Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze za zgodę na wykorzystanie niepublikowanych kart z *Archiwum* Kostrzewskiego, dotyczących cmentarzyska w Żukczynie.

² J. KOSTRZEWSKI 1919; por. 1949, 119; 1970, 84–85.

³ *Westpreußisches Provinzial-Museum* przejęło zbiory *Naturforschende Gesellschaft*, działającego w Gdańsku od roku 1872. Po wybuchu

Warto przy tej okazji przypomnieć, że po wojnie, w roku 1953, w dziale archeologicznym ówczesnego Muzeum Pomorskiego (później Muzeum Archeologiczne w Gdańsku – MAG) odnotowano jedynie 400 zabytków, ocalałych z dawnych gdańskich zbiorów archeologicznych⁴, wśród których zabrakło materiałów źródłowych z cmentarzyska w Żukczynie⁵.

CMENTARZYSKO

Informacje o stanowisku w Żukczynie były publikowane kilkakrotnie. Pierwsze wzmianki o odkryciach w tej miejscowości pochodzą ze schyłku XIX wieku⁶. H.F. Erasmus, właściciel ziemski z *Gross Suckzin*, przekazał wówczas do *Westpreußisches Provinzial-Museum* zabytki żelazne, tj. miecz i dwa groty włóczni (Ryc. 1), znalezione w czasie orki na polu Theodora Maxa, położonym w odległości 500 m na południowy wschód od młyna w Żukczynie⁷, po wschodniej stronie drogi do wsi Ulkowy. Stanowisko odwiedził kustosz muzealny dr Paul Kumm, który ustalił, że przedmioty pochodziły z grobu popielnicowego zalegającego płytko pod powierzchnią ziemi. W trakcie wizyty zebrał on z pola kilka fragmentów zniszczonych popielnic i drobne ułamki przedmiotów żelaznych, a także uzyskał wiadomości, że podobnych odkryć dokonywano tam już wcześniej. W *Archivum* zabytki te oznaczone są jako grób z roku 1897 (zgodnie z danymi zawartym w XVIII tomie *Amtl. Ber.*), przy czym dokładniej Kostrzewski opisał jedynie miecz, podając jego wymiary i numer inwentarza (*WPM 5432*); przy pozostałych zabytkach brak innych informacji niż te, które zawarto we wspomnianej publikacji (por. Ryc. 1 i Katalog).

Zdecydowanie obszerniejsze sprawozdanie dotyczy znalezisk z roku 1901⁸. Podczas wiosennej orki na tym samym polu w Żukczynie (wówczas już jako *Schuckschin*) odkryto kolejne zabytki, o czym ponownie poinformował H.F. Erasmus. Wśród nich znajdowały się: „kilkakrotnie zgięty miecz jednosieczny, dwa zwinięte razem miecze obosieczne z fragmentami żelaznej pochwy, pięć częściowo zagiętych grotów włóczni i oszczepów, umbo i duże nożyce sprężynowe typu współczesnych nożyc do strzyże-

nia owiec” (por. Ryc. 2). Za zgodą Theodora Maxa, właściciela gruntu, Paul Kumm przeprowadził systematyczne badania wykopaliskowe, które potwierdziły obecność w tym miejscu rozległej nekropoli z grobami ciałopalnymi, datowanej wówczas na „środkowy i młodszy okres lateński”. Jak wynika ze sprawozdania, niektóre z grobów uległy już wcześniej zniszczeniu, bowiem na części pola rysowały się ciemne przebarwienia, będące śladami po rozorywanych obiektach. Z nich właśnie zebrano kolejne przedmioty żelazne: fragmenty mieczy, groty, tuleję (*eine Tülle*), którą można identyfikować z zarejestrowanym w *Archivum* tokiem, umbo i dwa kółka (Ryc. 2:c, 3), a także liczne ułamki naczyń glinianych i węgiel drzewny. Oprócz tego Th. Max przekazał znalezione w jednym ze zniszczonych grobów szczypczyki z brązu (Ryc. 2:d). Podczas prac terenowych odkryto jeszcze 20 nienaruszonych grobów (numery od I do XX). Jak wynika z opisu⁹ wypełniska jam zawierały zazwyczaj bardzo dużo węgla, tylko jedna popielnica stała w jaśniejszej, żółtawej ziemi. Większość wydobytych naczyń glinianych była zgnieciona wskutek nacisku gruntu i kamieni, jednak dzięki dokładnemu zbieraniu fragmentów udało się je prawie całkowicie zrekonstruować. Odnosi się to szczególnie do trzech popielnic zdobionych, z których każda rozpadła się początkowo na około 50 fragmentów; ilustrację jednej z nich opublikowano¹⁰ (por. Ryc. 10). Wszystkie zabytki odkryte na cmentarzysku w Żukczynie właściciel pola podarował ówczesnemu Muzeum Prowincji Zachodniopruskiej w Gdańsku, gdzie znajdowały się do 1945 roku. W tym też roku na skutek działań wojennych zostały zniszczone lub zaginęły, a ich dalszy los nie jest znany.

ŹRÓDŁA

Wzmianki dotyczące zabytków odkrytych w Żukczynie znalazły się w pracy Hugo Conwentza i Roberta Beltza¹¹. Erich Blume opisał cmentarzysko jako pochodzące z młodszego okresu przedrzymskiego¹². Do elementów uzbrojenia odkrytych w Żukczynie kilkakrotnie odwoływał się Martin Jahn¹³. Bez wątplenia jednak najwięcej informacji o zespołach grobowych i znaleziskach luźnych z tej nekropoli zawarł Józef Kostrzewski w swojej monografii „wschodniogermańskiej kultury okresu późnolateńskiego”¹⁴. Większość odkrytych tam przed-

II wojny światowej muzeum funkcjonowało pod nazwą *Gaumuseum für Vorgeschichte* (zob. np. E. SCHUMANN 1893, 67–69; H. CONWENTZ 1905; K. LANGENHEIM 1942; W. LA BAUME 1930; T. GRABARCZYK 2014, 32, 45–51).

⁴ J. KOSTRZEWSKI 1949, 57, 113; 1969, 86–88; A. ŁUKA 1965, 9.

⁵ Archiwum Działu Okresu Wpływów Rzymskich Muzeum Archeologicznego w Gdańsku.

⁶ *Amtl. Ber.* 1897 (1898), 45–46; por. także *Amtl. Ber.* 1901 (1902), 48.

⁷ Młyn, znajdujący się nad rzeką Kłodawką, zamknięto po II wojnie światowej. Obecnie w dawnych zabudowaniach mieści się hotel.

⁸ Por. *Amtl. Ber.* 1901 (1902), 48–50.

⁹ *Amtl. Ber.* 1901 (1902), 48–50.

¹⁰ *Amtl. Ber.* 1901 (1902), ryc. 23.

¹¹ H. CONWENTZ 1905, ryc. 67:1; R. BELTZ 1911, 785 nr 538, 813 nr. 320–323.

¹² E. BLUME 1915, 128 – *nur DA* (= *jüngste Latènestufe*; por. E. BLUME 1915, VIII).

¹³ M. JAHN 1916, 63, 153, ryc. 157, 158.

¹⁴ J. KOSTRZEWSKI 1919.

miotów zamieścił on w zestawieniach do tej pracy, a wybrane stały się ilustracją dla wydzielonych przez niego typów. Przy ogólnym opisie cmentarzyska Kostrzewski podał muzealne numery inwentarzowe pochodzących zeń zabytków – WPM 5432 i WPM 8124–8238¹⁵; w *Archiwum* Kostrzewskiego, ostatni wymieniony numer, odnoszący się do kości, to 8239. Na krótkie informacje odnoszące się do Żukczyna natrafić można również w późniejszych pracach. Wśród nich trzeba wspomnieć publikacje Ernsta Petersena i Tadeusza Wagi, a także Dietricha Bohnsacka i Erika C.G. Oxenstierny¹⁶. Rysunek naczynia z grobu V znajduje się w kartotece Herberta Jankuhna¹⁷, a informacje o poszczególnych zespołach grobowych z Żukczyna odnotowane są w spuściźnie Carla-Axela Moberga¹⁸. W okresie powojennym ilustrację jednego zabytku z nekropoli – brzytwy z grobu X – J. Kostrzewski zamieścił w dwóch pracach syntetycznych¹⁹. Więcej uwagi materiałom z Żukczyna, na podstawie notatek w „Amtlicher Bericht...” i wspomnianej dysertacji Józefa Kostrzewskiego z roku 1919, poświęcono w publikacjach z początku XXI wieku, dotyczących uzbrojenia i ceramiki kultury oksywskiej²⁰. O zabytkach z tej nekropoli wspominano także w artykułach poświęconych grotom zdobionym, ornamentowanym naczyniom glinianym i pęsetkom²¹, a także w wykazach zapinek, broni oraz narzędzi w monografii kultury oksywskiej z ziemi chełmińskiej²². Dwa miecze i pochwę z Żukczyna zilustrowane w *Archiwum* jako pierwszy opublikował Tomasz Bochnak²³; ta zdobiona esownicami pochwa omawiana była także w artykułach poświęconych importom lateńskim²⁴. Na informacje z kartoteki Kostrzewskiego powoływano się również w wykazach zapinek miseczkowatych i fibul typu N²⁵.

Niepublikowane informacje o znaleziskach z Żukczyna zawarte w *Archiwum* Józefa Kostrzewskiego dotyczą odkryć z końca XIX i początku XX wieku. Odsłonięto tam wówczas łącznie 21 grobów ciepłopalnych – jeden

w 1897 roku (Ryc. 1) i 20 w roku 1901 (Ryc. 4–9), kilkanaście zabytków znaleziono też luźno na powierzchni cmentarzyska (Ryc. 2, 3). Na podstawie opublikowanego opisu²⁶ stanowiska należy wnosić, że groby rozmieszczone były nieregularnie, w odległości od 1 do 2 m od siebie, a w stropach części z nich zachowały się oznaczenia w postaci kamieni. Znaczna liczba zabytków odkrytych poza grobami, jak i informacja o zaleganiu grobów na różnej głębokości, świadczą o silnym zniszczeniu stanowiska wskutek intensywnej uprawy roli.

Wśród grobów z roku 1901 przeważały obiekty z resztami stosu. Zdecydowaną większość stanowiły groby popielnicowe, których było aż 17; na podstawie informacji zawartych w *Archiwum* należy do nich dołączyć jeszcze jeden zespół – grób XII – w „Amtlicher Bericht...” uznany za jamowy (por. Katalog). Grobem popielnicowym był też obiekt odkryty w 1897 roku. Dwa pozostałe zespoły (nr. X i XI) to groby jamowe. W niektórych obiektach (nr. V, VIII, XVIII i XIX) zwracał uwagę brak kości, co podkreślono w ich opisach.

Łącznie w tej części cmentarzyska w Żukczynie, zarówno w obiektach, jak i na powierzchni, znaleziono kilkadziesiąt zabytków. Zapinki reprezentowane są przez siedem okazów (groby II, VII, IX, X, XII i XIII), z których większość zidentyfikowano typologicznie w ramach klasyfikacji J. Kostrzewskiego²⁷. Wśród form żelaznych znalazły się okazy typu A, odmiany krótkiej (Ryc. 7:c), typu J (Ryc. 4:b), dwa egzemplarze typu N²⁸ (Ryc. 4:c, 7:a), a także bliżej nieokreślony fragment fibuli z dolną cięciwą (Ryc. 7:b). Niewykluczone, wnioskując z rysunku w *Archiwum*, że w grobie IX znajdowała się zapinka typu K, o zakłęśniętej dolnej partii kabłąka (Ryc. 4:d), jednak zabytek ten nie został uwzględniony przez J. Kostrzewskiego w zestawieniu tych fibul²⁹. Jedną zapinkę, wykonaną z drutu brązowego, zaliczyć należy do typu N (Ryc. 7:b).

Bardzo liczne są miecze, których znaleziono aż osiem. Wśród nich było pięć egzemplarzy obosiecznych, odkrytych luźno (Ryc. 2:a,b,d, 3:a)³⁰ oraz w grobach I i II (Ryc. 4:a,b). Jedynie dwa można określić bliżej i zaliczyć do typów I (Ryc. 2:d) i IV (Ryc. 2:a,b) Kostrzewskiego³¹; drugi z nich przypuszczalnie odpowiada typowi III/4 w klasyfikacji P. Łuczkiwicza³². Wszystkim mieczom obosiecznym towarzyszyły żelazne pochwy; pochwa znaleziona luźno na powierzchni cmentarzyska (Ryc. 2:a),

¹⁵ J. KOSTRZEWSKI 1919, 336.

¹⁶ E. PETERSEN 1932, 55, ryc. 21; T. WAGA 1934, 77, 127, ryc. XXVI:1; D. BOHNSACK 1938, tabl. 12:7; 1940, tabl. 424:1, 429:2.3, 436:12; E.C.G. OXENSTIERNA 1945, ryc. 143 – por. Katalog.

¹⁷ H. JANKUHN, *Archiwum*.

¹⁸ *Archiwum Działu Epoki Żelaza Państwowego Muzeum Archeologicznego*.

¹⁹ J. KOSTRZEWSKI 1966, 175, ryc. 53; 1969, ryc. 94:o.

²⁰ P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; A. STROBIN 2011, 235–236 nr 94.

²¹ P. ŁUCZKIEWICZ 2002, 32 nr 32; A. STROBIN 2006, 140 nr 21, ryc. 7:6; 2012, 80 nr 37.

²² E. BOKINIEC 2008, 431–433, 435, 438–442.

²³ T. BOCHNAK 2009, 14, 16, ryc. 9:1–3.

²⁴ T. BOCHNAK, P. HARASIM 2012, 60, 81 nr 7, ryc. 2A; P. HARASIM 2013, 37 nr 27.

²⁵ A. MACIAŁOWICZ 2017, 110 nr 33; M. GRYGIEL, W. STASIAK 2019, 387 nr 272.

²⁶ Amtl. Ber. 1901 (1902), 48–50.

²⁷ J. KOSTRZEWSKI 1919.

²⁸ Wariantu N-a wg Th. VÖLLINGA (1995, 199–200, lista 7, ryc. 24).

²⁹ J. KOSTRZEWSKI 1919, 34–35, zest. 13, ryc. 21.

³⁰ Jeden z nich zachowany w dwóch fragmentach, zapisanych pod numerami WPM 8125 (znal. luźne 2 – Ryc. 2:a) oraz WPM 8127 (znal. luźne 4 – Ryc. 2:b).

³¹ J. KOSTRZEWSKI 1919, 84–87, zest. 36, 39, ryc. 64, 67.

³² P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 37–39, 353, ryc. 8:2–5.

odpowiada typowi IV Kostrzewskiego³³. Ten fragmentarycznie zachowany żelazny egzemplarz, mający prosty wylot wzmocniony kanelowaną listwą oraz umieszczone niżej esowate woluty, pierwotnie zapewne trzy, uznawany jest za import lateński³⁴. Z pasem mieczowym wiązać należy dwie żelazne klamry pierścieniowe z zaczepem na występie³⁵ (Ryc. 3:c) i dwa kółka znalezione wraz z mieczem i pochwą w grobie II (Ryc. 4:b). Można przypuszczać, że elementem pasa mogło być również kółko brązowe (Ryc. 4:a), opisane jako pierścień i odnotowane w grobie I wraz z mieczem i pochwą. Trzy miecze odkryte w Żukczynie to okazy jednosieczne (Ryc. 1, 2:a, 7:c). Miecz z grobu XIII (Ryc. 7:c) należy przypisać do typu I w systematyce R. i M.D. Wołagiewiczów, względnie typu IA w klasyfikacji H. Machajewskiego³⁶; towarzyszyły mu żelazne okucia pochwy wykonane z materiału organicznego. Kolejny egzemplarz, z pięcioma wgłębieniami po zewnętrznej stronie trzpienia rękojeści (Ryc. 2:a), reprezentuje odpowiednio typy II i IIA³⁷. Nie można wykluczyć, że analogiczny miecz pochodził z grobu odkrytego w roku 1897, przy czym na rysunkach, zarówno M. Jahna³⁸ jak i J. Kostrzewskiego (Ryc. 1), nie ma zaznaczonych nitów u nasady głowni.

Trzy elementy tarczy – umba i ich nity – znaleziono w grobach I i II (Ryc. 4:a,b), a jedno umbo luźno na powierzchni cmentarzyska (Ryc. 2:c). O okuciu z grobu II wiadomo, że zaopatrzone było w kolec (Ryc. 4:b), natomiast umbo odkryte luźno w roku 1901 (Ryc. 2:c) i zaliczone przez J. Kostrzewskiego do typu II, w późniejszej klasyfikacji D. Bohnsacka³⁹ odpowiada typowi 4.

Liczniesze natomiast są grotty, których zarejestrowano 13, głównie luźno na powierzchni stanowiska (nr. 5–9 i 14; Ryc. 2:b,c, 3:b), ale także w grobie z 1897 roku (2 egz.; Ryc. 1) oraz w grobach II (2 egz.; Ryc. 4:b), XIII (Ryc. 7:c), XV (Ryc. 8:b) i XX (Ryc. 7:d). Reprezentują one typy I, IIa, IIb i III w klasyfikacji J. Kostrzewskiego⁴⁰ (Ryc. 2:b, 3:b, 7:c, 8:b); dwa z nich były zdobione (Ryc. 1, 2:c). W klasyfikacji grotów broni drzewcowej autorstwa P. Łuczkiewicz grot typu III identyfikowany jest z typem L/3⁴¹, pozostałe lepiej zachowane egzemplarze można z dużym prawdopodobieństwem łączyć z typami C/2 (znal. luźne 7), I (grób XIII), M/1 (znal. luźne 8) i – być

może – B/2 (znal. luźne 14)⁴². Toki pojawiały się w grobach II i XIII (Ryc. 4:b, 7:c) wraz z grotami, i raz jako znalezisko luźne (nr 15; Ryc. 3:c).

Grupę narzędzi i przyborów reprezentują noże proste odkryte w grobach I, II i XX (Ryc. 4:a,b, 7:d) i dwie brzytwy z grobów X i XV (Ryc. 7:a, 8:b); na trzech tych przedmiotach zachowały się resztki drewna i tkaniny (groby II, XV, XX). Listę zabytków metalowych zamykają luźno znalezione nożyce (Ryc. 2:d) oraz szczypczyki z brązu (Ryc. 2:d). Te ostatnie reprezentują typ IB, czyli formę o ramionach stopniowo rozszerzających się ku dołowi, stosunkowo krótką i wąską⁴³.

We wszystkich grobach z Żukczyna zarejestrowano ceramikę, przy czym w trzech z nich zanotowano po dwa naczynia (groby IX i XVII) bądź ułamki pochodzące od dwóch okazów (grób X). Większość naczyń została ujęta w zestawieniach w monografii J. Kostrzewskiego z roku 1919. Wśród naczyń dużych znalazły się wysokie garnki dwustożkowate o zaokrąglonym załomie, umieszczonym w górnej części, do których zaliczono popielnice z grobów II i XIII⁴⁴. Opierając się na rysunkach z *Archivum* (Ryc. 4:b, 7:c) można je obecnie łączyć z typem I.D w klasyfikacji A. Strobin⁴⁵. Do smukłych dzbanów dwustożkowatych, z największą szerokością w dolnej części⁴⁶ należą popielnice z grobów V i XIX (Ryc. 5:c, 9:c, 11), które identyfikować należy z formami o gruszkowatym brzuścu, typu III.H⁴⁷. Wśród bogato zdobionych naczyń wazowatych⁴⁸ o podciętej dolnej części brzuśca znalazły się naczynia z grobów VII, XV i XVII (Ryc. 4:c, 8:a,c,d, 10), odpowiadające typom I.L i V.L⁴⁹. Kubki dwustożkowate z uchem i naczynia beczułkowate z uchem reprezentowane są przez okazy z grobów VIII i IX (Ryc. 4:d, 6:a), znajdujące swoje odpowiedniki w typach V.B i VI.K⁵⁰. Misa z jamowego grobu X⁵¹ miała doniczkowate ścianki, co pozwala zaklasyfikować ją do typu VII.J⁵².

Niektóre spośród naczyń z Żukczyna J. Kostrzewski nie zamieścił w zestawieniach w swojej monografii. Do-

³³ J. KOSTRZEWSKI 1919, 98, zest. 44.

³⁴ T. BOCHNAK, P. HARASIM 2012, 60, 81 nr 7, ryc. 2A (tu zabytek omyłkowo przypisany do grobu I); P. HARASIM 2013, 15, 37 nr 27.

³⁵ J. KOSTRZEWSKI 1919, 62, zest. 31, ryc. 48.

³⁶ M.D. i R. WOŁAGIEWICZOWIE 1964, 39, tabl. V:1, VII:1, IX:2, XXXI:8; H. MACHAJEWSKI 1996, ryc. 2.

³⁷ M.D. i R. WOŁAGIEWICZOWIE 1964, 41, tabl. I:4, IV:11, VI:1, VII:2, VIII:2, X:1, XII:1, XX:2.3; H. MACHAJEWSKI 1996, ryc. 2.

³⁸ M. JAHN 1916, ryc. 158.

³⁹ D. BOHNSACK 1938, ryc. 36:4.

⁴⁰ J. KOSTRZEWSKI 1919, 111–113, zest. 48–51, ryc. 102, 104, 105, 107.

⁴¹ Por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 124–125, ryc. 42.

⁴² P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 105, 112, 120–121, 126, 353, ryc. 31, 32:1–3, 34:1–4, 40:1.2, 44:1–4. Za konsultacje dziękuję Panu dr. hab. Piotrowi Łuczkiewiczowi (Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie).

⁴³ Por. J. KOSTRZEWSKI 1919, 144, ryc. 138; A. STROBIN 2006, 129, 131, 132, 140 nr 21, ryc. 7:1–6.

⁴⁴ J. KOSTRZEWSKI 1919, 184, zest. 107, ryc. 204.

⁴⁵ A. STROBIN 2011, 21–22, 235, lista 4, tabl. VI:3, VII, VIII:1, XLV:1.2.

⁴⁶ J. KOSTRZEWSKI 1919, 186, zest. 109, ryc. 206.

⁴⁷ A. STROBIN 2011, 27–28, 236, lista 17, tabl. XXVIII:4, LI:2.3.

⁴⁸ J. KOSTRZEWSKI 1919, 188–189, zest. 110, ryc. 209.

⁴⁹ A. STROBIN 2011, 24–25, 32, 236, lista 8 i 26, tabl. XVII:2, XVIII–XX, XXI:1, XXXIII, XXXIV, XLVIII:2–4, XLIX, LV:3.

⁵⁰ A. STROBIN 2011, 30–31, 35–36, 236, lista 22 i 25, tabl. XXX:3.4, XXXI:3.4, XXXII, LIV:3–5, LV:1.2.

⁵¹ J. KOSTRZEWSKI 1919, 193, zest. 118, ryc. 219.

⁵² A. STROBIN 2011, 37, 236, lista 37, tabl. XL:1.

tyczy to miniaturowej wazy z grobu XVII (Ryc. 9:a), należącej do typu VIII.L⁵³, a także popielnic z grobów IV, VI, XIV, XVI, XVIII i XX. Duże naczynia z grobów IV i XX (Ryc. 5:b, 7:d) przypominają popularne w kulturze oksywskiej garnki typu I.L⁵⁴, charakteryzujące się wyraźnym podcięciem dolnej partii brzuśca. Warto zaznaczyć, że na urnie z grobu IV, podobnie jak na ułamkach naczyń z grobu XII (Ryc. 7:b), znajdowało się pasmo schropowacenia. Cecha ta obecna jest również na dwóch analogicznych naczyniach datowanych na fazę A₃, z grobów 37 i 79, odkrytych w trakcie powojennych badań w Żukczynie⁵⁵. Naczynia z grobów VI i XIV (Ryc. 5:d, 6:c) wyróżniają się brzegami bez wyraźnego pogrubienia i niefacetowanymi krawędziami. Sama forma naczyń z grobu XIV nie wydaje się typowa dla stylistyki kultury oksywskiej, natomiast kubek z grobu VI przypomina esowate kubki typu XVA ceramiki kultury wielbarskiej⁵⁶. Mając na uwadze chronologię cmentarzyska w Żukczynie, uwzględniając wyniki prac wykopaliskowych z lat 70. XX wieku, nie można wykluczyć, że wśród ceramiki z badań dawnych co najmniej te dwa naczynia z reprezentują już młodszy, wielbarski horyzont tej nekropoli.

Na kilku naczyniach z Żukczyna odnotowano zdobienie górnej części brzuśca. Dotyczy to dekoracji plastycznej na popielnicy z grobu I (por. Katalog), a także pasmowego ornamentu rytego, pojawiającego się na trzech naczyniach o podciętej dolnej części brzuśca, z grobów VII, XV i XVII (Ryc. 4:c, 8:a.c.d, 10). Widoczny na nich bogaty i zróżnicowany wątek segmentowy jest uznawany za typowy dla późnej fazy kultury oksywskiej⁵⁷.

Ostatnim zabytkiem z dawnych badań w Żukczynie, jaki należy tu wymienić, był nieokreślony odłupek krzemienisty z grobu XII.

BADANIA W ŻUKCZYNIE – CIĄG DALSZY

Odkrycia na cmentarzysku w Żukczynie miały swoją kontynuację. Podczas badań powierzchniowych prowadzonych w kwietniu 1968 roku pracownicy Muzeum Archeologicznego w Gdańsku – Mirosław Pietrzak i Janusz T. Podgórski – natrafili tu na uszkodzony grób jamowy z brukiem kamiennym. Jego zawartość stanowiły żelazna zapinka, klamra i nożyk, a także gładzik kamienny i ceramika. Lokalizację „nowoodkrytego” stanowiska

(obecnie nr 2⁵⁸) powiązano z informacjami archiwalnymi, co pozwoliło na jego identyfikację z nekropolią badaną w początkach XX wieku⁵⁹. Kolejne zabytki, pochodzące z sukcesywnie niszczonego grobu w Żukczynie, znajdowano w latach 1972 i 1973. W lutym 1977 roku, podczas wybierania żwiru przez koparkę, natrafiono na grób popielnicowy. Ratownicze badania archeologiczne spowodowane wydobywaniem żwiru przeprowadzono w okresie od 6 czerwca do 27 sierpnia 1977 roku. Prace prowadzone pod kierunkiem M. Pietrzaka koncentrowały się we wschodniej części nekropoli, okazało się bowiem, że jej zachodni skraj rozpoznano w trakcie prac P. Kumma w 1901 roku. W wyniku tych badań odkryto 134 groby, w tym 108 ciałopalnych, zarówno jamowych jak i popielnicowych, oraz 26 inhumacyjnych, datowane od fazy A₂ młodsze okresu przedrzymskiego po fazę B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich. Całość materiałów i dokumentacji z powojennych prac wykopaliskowych w Żukczynie znajduje się w gdańskim Muzeum Archeologicznym⁶⁰. Informacje na temat wybranych zespołów grobowych kultury oksywskiej z Żukczyna znalazły się w pracach Renaty Wiloch, Piotra Łuczkiwicza i Anny Strobin poświęconych odpowiednio klamrom do pasa, uzbrojeniu oraz szczypczykom i ceramice naczyniowej⁶¹. Podobnie skromnie przedstawia się stan publikacji materiałów kultury wielbarskiej z tej nekropoli, zazwyczaj wykorzystywanych przy okazji omawiania zwyczajów pogrzebowych czy wybranych kategorii zabytków⁶².

Dotyczące cmentarzyska w Żukczynie a niepublikowane dotychczas informacje z kartoteki Józefa Kostrzewskiego stanowią istotne uzupełnienie naszej wiedzy o tej nekropoli. Datowanie grobów odkrytych w początkach XX wieku, zlokalizowanych w zachodniej części stanowiska, z całą pewnością należy umieszczać w fazach A₂ i A₃, co potwierdzają także znaleziska luźne. Jednocześnie nie można jednak wykluczyć, biorąc pod uwagę cechy materiału ceramicznego, iż w tej partii stanowiska grzebano zmarłych także później.

Konfrontacja szkiców zabytków wykonanych przez Józefa Kostrzewskiego z rysunkami zamieszczonymi w monografii Martina Jahna z 1916 roku i rysunkami z archiwum Herberta Jankuhna (Ryc. 11), a także zachowanymi

⁵³ A. STROBIN 2011, 41, 236, lista 50, tabl. XLII:9–11, LIX:8.

⁵⁴ A. STROBIN 2011, 24–25, lista 8, tabl. XVII:2, XVIII–XX, XXI:1, XLVIII:2–4, XLIX.

⁵⁵ Por. A. STROBIN 2011, 46, 236–237.

⁵⁶ R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 18, lista 15A, tabl. 32:1, 76:1.

⁵⁷ R. WOŁĄGIEWICZ 1981, 158–159, tabl. XIX:7.13; A. STROBIN 2011, 49, 55–56, lista 58, ryc. 11–15, tabl. XVI:2, XX:2, XXI:1, XXVI, XXXIII:1.2, XXXIV, LV:3, LVI:7; 2012, 70–71.

⁵⁸ W niektórych publikacjach dotyczących Żukczyna stanowisko figuruje pod nr 1 (por. A. ŁUKA 1971, 539; Inf.Arch. 1978 (1979), 299–300; M. PIETRZAK 1979; 1983).

⁵⁹ Por. A. ŁUKA 1971, 539.

⁶⁰ Inf.Arch. 1978 (1979), 299–300; M. PIETRZAK 1979; J.T. PODGÓRSKI 1981, 235–236; Archiwum MAG, teczka 1446.

⁶¹ R. WILOCH 1995, lista 2, 4, 18, 27–29; P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353–354 nr 352; A. STROBIN 2006, 141 nr 21; 2011, 236–238 nr 94; 2012, 80 nr 37.

⁶² M. PIETRZAK 1983; R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 189 nr 319; M. TUSZYŃSKA 1999, 369–370, 373, ryc. 1; M. TUSZYŃSKA, A. STROBIN, J. STROBIN 2016, 41 nr 88.

fotografiami zabytków z Żukczyna (por. Ryc. 8:c.d, 10), wypada pozytywnie. Oznacza to, że w swojej dokumentacji graficznej Kostrzewski uwzględnił charakterystyczne i ważne dla ich oceny cechy zabytków, co dodatkowo podnosi walor tego źródła.

KATALOG GROBÓW I ZNALEZISK LUŻNYCH

Katalog znalezisk z Żukczyna oparty jest na odręcznych notatkach Józefa Kostrzewskiego (*Archiwum*), sporządzonych w języku niemieckim na kartkach o wymiarach od 16,4×20,8 do 16,6×20,9 cm, najczęściej mających nierówne, postrzępione brzegi. Zamieszczone tam rysunki mają charakter poglądowy i brak przy nich skali. Każdy zabytek wymieniony jest w Katalogu zgodnie z porządkiem numeracji gdańskiego *Westpreußisches Provinzial-Museum* (WPM) i opatrzony tym właśnie numerem inwentarza. Określenia klasyfikacyjne zabytków podano wyłącznie za monografią J. Kostrzewskiego z 1919 roku. W uwagach zawarte są dodatkowe informacje dotyczące poszczególnych zespołów grobowych.

Grób z 1897 roku: popielnicowy (Ryc. 1)

Inwentarz: 1. Żelazny miecz jednosieczny, czterokrotnie zgięty; nieznacznie uszkodzony (brak sztychu). Dług. zach. 67 cm (w tym trzpienia 10 cm), najw. szer. 6 cm (WPM 5432). 2. Duży grot żelazny, zakrzywiony. 3. Mały grot żelazny, o liściu „pięknie cyzelowanym”. 4. Małe „fragmenty żelaza”. 5. Fragmenty zniszczonego naczynia glinianego.

U w a g i: Wg informacji w Aml. Ber. miecz typu *La Tène* (tj. obosieczny) był zgięty dwukrotnie. Informacja o mieczu obosiecznym powielona jest w *Archiwum*, natomiast rysunek ilustruje formę jednosieczną. Najpewniej cały zespół oznaczono jednym numerem inwentarza – WPM 5432.

L i t e r a t u r a: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 573; Aml. Ber. 1897 (1898), 45–46; M. JAHN 1916, 63, ryc. 158; J. KOSTRZEWSKI 1919, 102 przyp. 1, zest. 46; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2002, 32 nr 32; 2006, 353 nr 352.

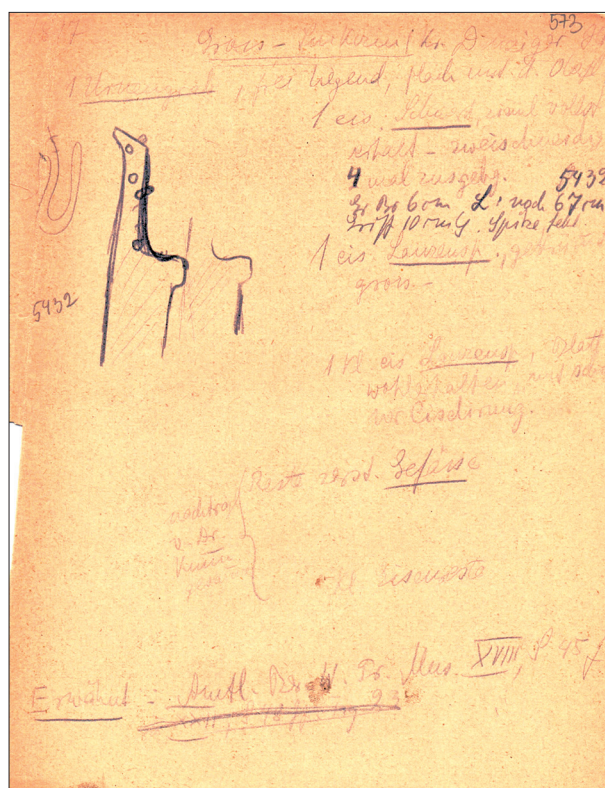
Ze zniszczonych grobów z roku 1901 (Ryc. 2, 3)

1. Żelazny miecz jednosieczny, czterokrotnie zgięty, z obustronnym rowkiem przy tylcu i zdobionym trzpieniu rękojeści (Ryc. 2:a). Dług. 75 cm (w tym trzpień 11,3 cm), najw. szer. 5,3 cm (WPM 8124).

L i t e r a t u r a: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 574; Aml. Ber. 1901 (1902), 48; M. JAHN 1916, ryc. 157; J. KOSTRZEWSKI 1919, ryc. 91; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; T. BOCHNAK 2009, 14, ryc. 9:3.

2. Żelazny miecz obosieczny typu IV, wielokrotnie zgięty, wraz z częściowo zachowaną pochwą żelazną typu IV (Ryc. 2:a); wyłot pochwy prosty, wzmocniony kanelowaną listwą, poniżej której najpewniej trzy esowate poprzeczki (zachowała się jedna). Dług. 76 cm, najw. szer. 5,5 cm (WPM 8125).

U w a g i: Do miecza należał trzpień rękojeści z prostym jalcem

Ryc. 1. Żukczyn (Suckschin). Zabytki z grobu z roku 1897. Skan w skali 1:2. Wg: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum* (Ryc. 1–9). Oprac.: A. Strobin (Ryc. 1–11)

Fig. 1. Żukczyn (Suckschin). Objects from a grave found in 1897. Scanned in 1:2. After: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum* (Fig. 1–9). Graphics: A. Strobin (Fig. 1–11)

zapisany pod nr WPM 8127 (nr 4). Wg *Archiwum* pochwa była podobna do znalezionej na stanowisku *Warmhof Abbau, Kr. Marienwerder* (dzis. Ciepłe, pow. tczewski).

L i t e r a t u r a: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 574; Aml. Ber. 1901 (1902), 48; M. JAHN 1916, 105, ryc. 124; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 39, 44; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; T. BOCHNAK 2009, 14, ryc. 9:1.2; T. BOCHNAK, P. HARASIM 2012, 60, 81 nr 7, ryc. 2A:1; P. HARASIM 2013, 37 nr 27. 3. Żelazny miecz obosieczny w pochwie, sześciokrotnie zgięty, bliżej nieokreślony (Ryc. 3:a). Dług. zach. 81 cm (w tym dług. zach. trzpienia 3 cm), najw. szer. 5,4 cm (WPM 8126).

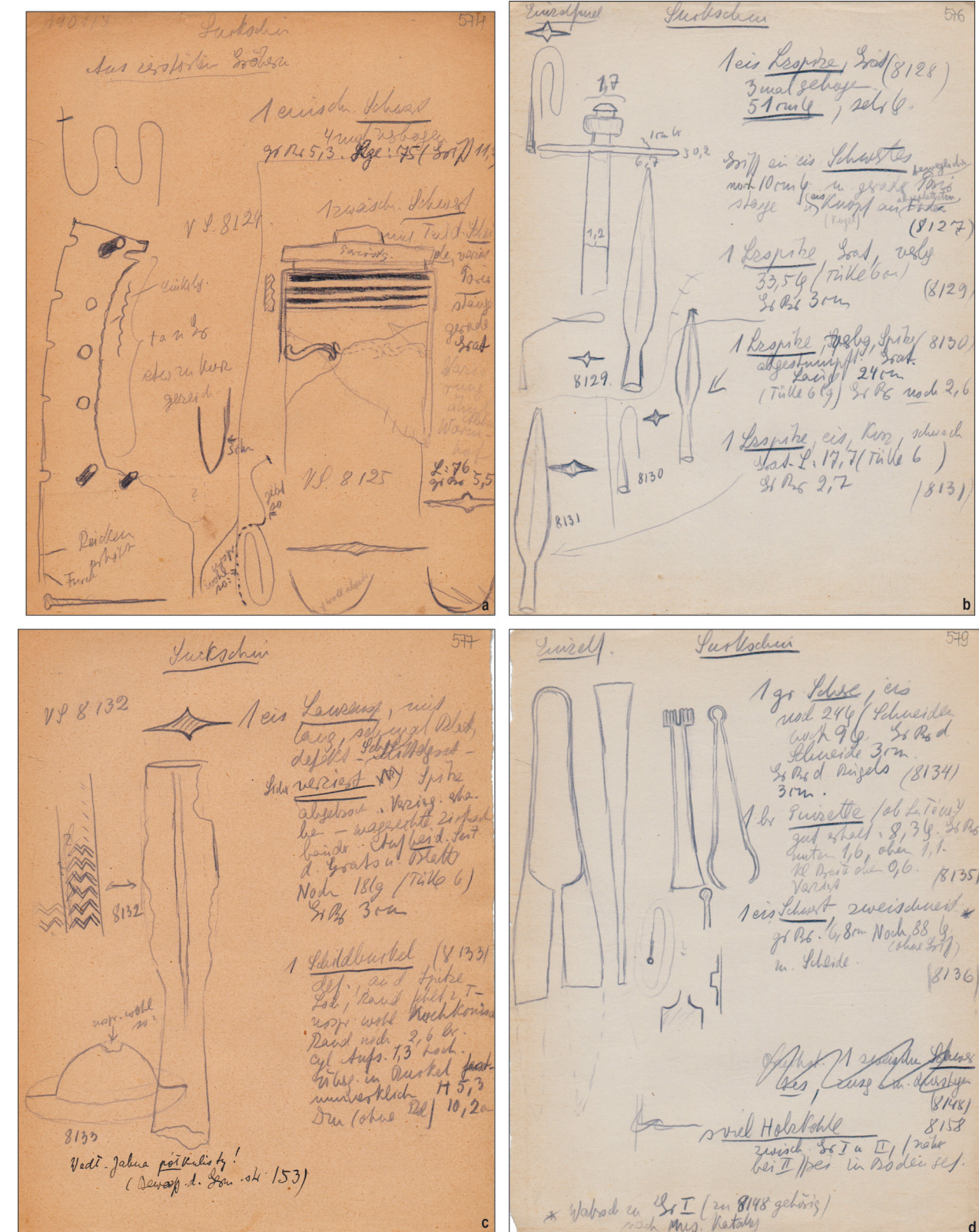
L i t e r a t u r a: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 575; Aml. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 39a; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

4. Trzpień rękojeści żelaznego miecza obosiecznego typu IV, o prostym jalcu (Ryc. 2:b); trzpień z pierścieniową gałką i zakończony ściętym stożkiem. Dług. zach. 10 cm, szer. trzpienia 1,2 cm, dług. jelca 6,7 cm, średn. pierścienia 1,7 cm (WPM 8127).

U w a g i: Trzpień z jalcem pochodził od miecza w pochwie zapisanego pod nr WPM 8125 (nr 2).

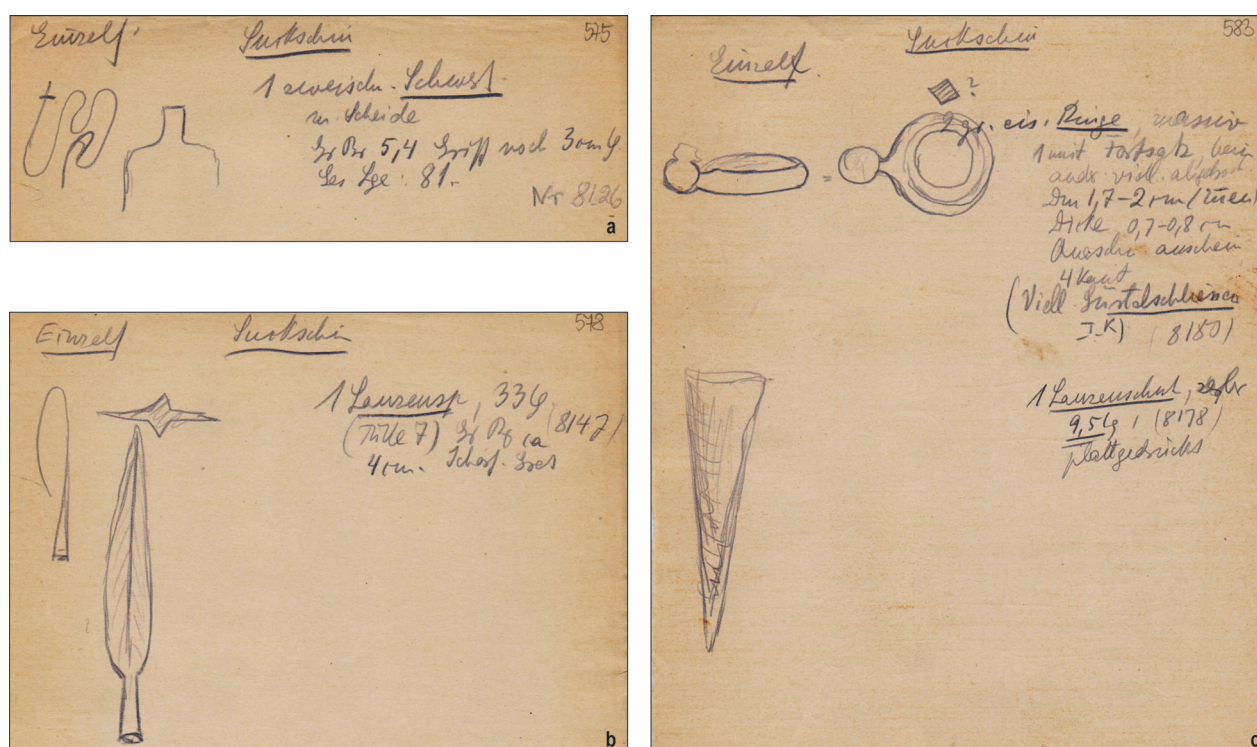
L i t e r a t u r a: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 576; Aml. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 39; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

Ryc. 2. Żukczyn (*Suckschin*). Zabytki ze zniszczonych grobów z roku 1901 (a–d). Skan w skali 1:2
Fig. 2. Żukczyn (*Suckschin*). Objects from destroyed graves, found in 1901 (a–d). Scanned in 1:2

Ryc. 3. Żukczyn (Suckschin). Zabytki ze zniszczonych grobów z roku 1901 (a–c). Skan w skali 1:2

Fig. 3. Żukczyn (Suckschin). Objects from destroyed graves, found in 1901 (a–c). Scanned in 1:2

5. Grot żelazny z żeberkiem, trzykrotnie zgięty, bliżej nieokreślony (Ryc. 2:b). Dług. 51 cm (WPM 8128).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 576; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 62.

6. Grot żelazny z żeberkiem, dwukrotnie zgięty, typu III (Ryc. 2:b). Dług. 33,5 cm (w tym tulejka 6 cm), najw. szer. 3 cm (WPM 8129).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 576; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 51; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

7. Grot żelazny z żeberkiem, zgięty jednokrotnie typu IIa, z odłamanym końcem (Ryc. 2:b). Dług. zach. 24 cm (w tym tulejka 6 cm), najw. szer. 2,6 cm (WPM 8130).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 576; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 49; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

8. Krótki grot żelazny typu IIb, ze słabo zaznaczonym żeberkiem (Ryc. 2:b). Dług. 17,7 cm (w tym tulejka 6 cm), najw. szer. 2,7 cm (WPM 8131).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 576; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 50; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

9. Fragmentarycznie zachowany grot żelazny, o długim, wąskim liściu z żeberkiem (Ryc. 2:c). Po obu stronach liścia zdobienie, zapewne wytrawiane, w postaci poprzecznych pasm zygzaka. Dług. zach. 18 cm (w tym tulejka 6 cm), najw. szer. 3 cm (WPM 8132).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 577; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; M. JAHN 1916, 63; J. KOSTRZEWSKI

1919, zest. 55; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2002, 32 nr 32; 2006, 353 nr 352.

10. Zdeformowane umbo żelazne z „dziurą na szczycie i częściowo zachowanym brzegiem, pierwotnie zapewne wysokie, stożkowate”, typu II (Ryc. 2:c). Wys. zach. ok. 5,3 cm, średn. bez brzegu 10,2 cm, szer. brzegu 2,6 cm (WPM 8133).

Uwagi: Wg Jahna półkuliasty! (J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 577; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; M. JAHN 1916, 153; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 66; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

11. Duże nożyce żelazne o kabłąku U-kształtnym (półkolistym), typu I; uszkodzone (Ryc. 2:d). Dług. zach. 24 cm, dług. zach. ostrzy 9 cm, najw. szer. ostrzy 3 cm, najw. szer. kabłąka 3 cm (WPM 8134).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 579; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 77.

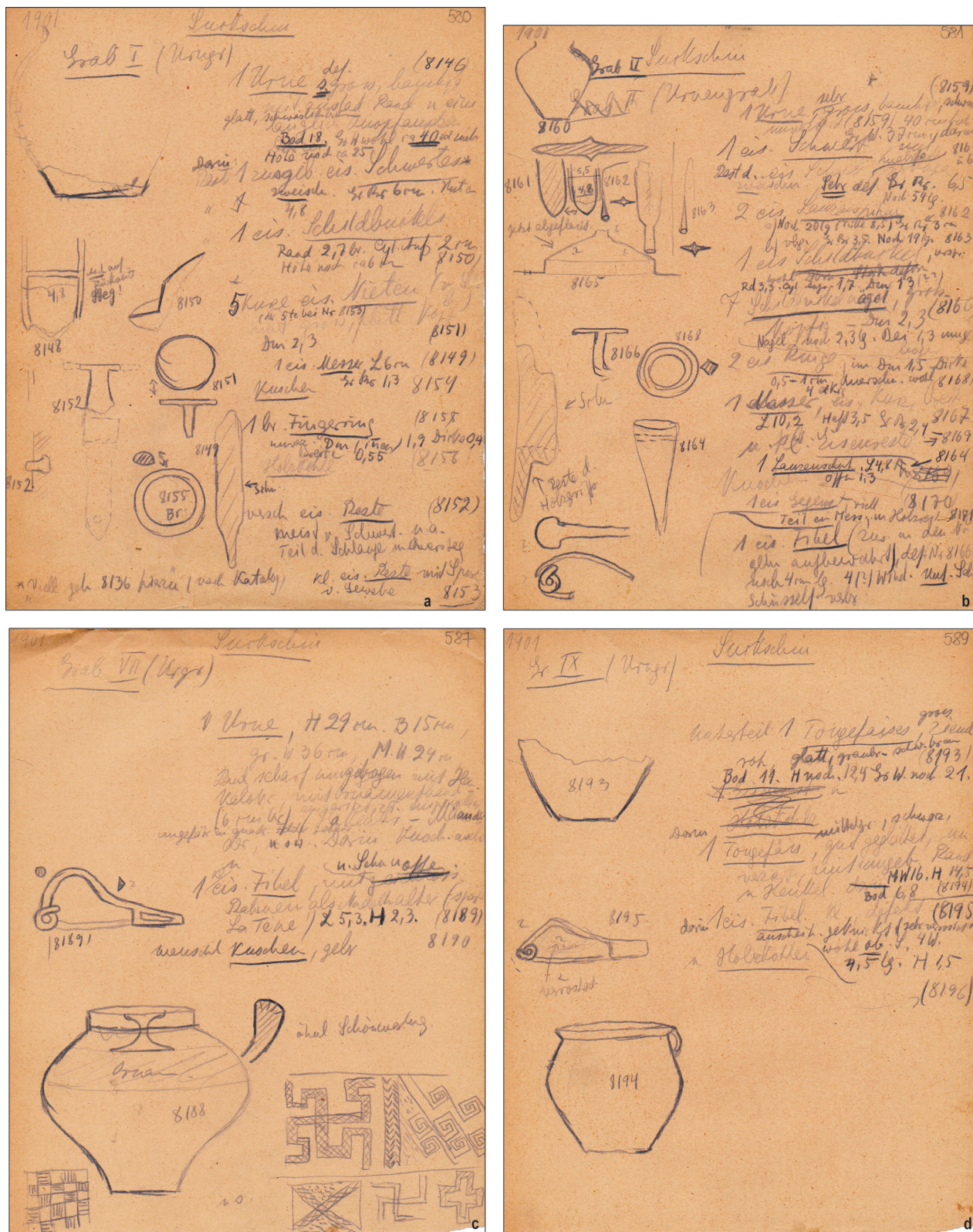
12. Szczypczyki brązowe o wyodrębnionym, zdobionym uszku; dobrze zachowane (Ryc. 2:d). Dług. 8,3 cm, najw. szer. łapek 1,6 cm, uszka 1,1 cm (WPM 8135).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 579; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, ryc. 138; W. LA BAUME 1934, ryc. 49:v; D. BOHNSACK 1938, tabl. 12:7; 1940, tabl. 436:12; por. A. STROBIN 2006, 140 nr 21, ryc. 7:6.

13. Miecz żelazny obosieczny typu I, w pochwie; trzpień rękojści zwieńczony kolistą gałką (Ryc. 2:d). Dług. zach. (bez trzpienia) 88 cm, najw. szer. 6,8 cm (WPM 8136).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 579; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 36, 45; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

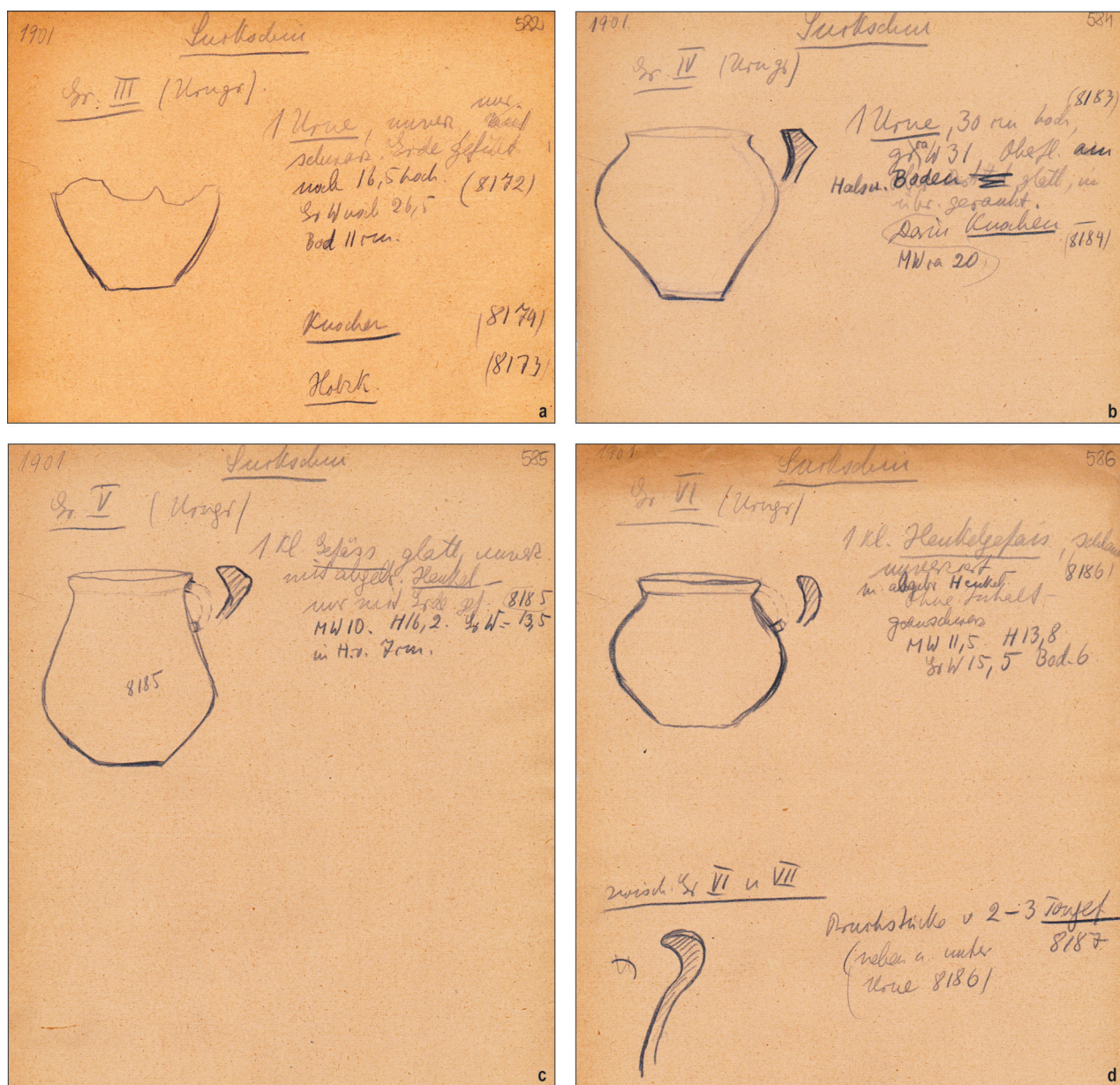

Ryc. 4. Żukczyn (Suckschin). Grób I (a), grób II (b), grób VII (c), grób IX (d). Skan w skali 1:2

Fig. 4. Żukczyn (Suckschin). Grave I (a), grave II (b), grave VII (c), grave IX (d). Scanned in 1:2

Ryc. 5. Żukczyn (Suckschin). Grób III (a), grób IV (b), grób V (c), grób VI oraz między grobem VI i VII (d). Skan w skali 1:2

Fig. 5. Żukczyn (Suckschin). Grave III (a), grave IV (b), grave V (c), grave VI and between graves VI and VII (d). Scanned in 1:2

14. Grot żelazny z ostrym żeberkiem, zgięty jednokrotnie, typu IIa (Ryc. 3:b). Dług. 33 cm (w tym tulejka 7 cm), najw. szer. ok. 4 cm (WPM 8147).

Uwagi: Wg J. KOSTRZEWSKIEGO (1919, 366–367 nr 109) nr inw. WPM 8147 należał do zespołu zabytków z grobu I.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 579; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 49; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

15. Długi tok żelazny, spłaszczony (Ryc. 3:c). Dług. 9,5 cm (WPM 8178).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 583; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 47.

16. Dwie „masywne” klamry żelazne pierścieniowe z zaczepem na występie, typu Kostrzewski ryc. 48 (Ryc. 3:c). Średn.

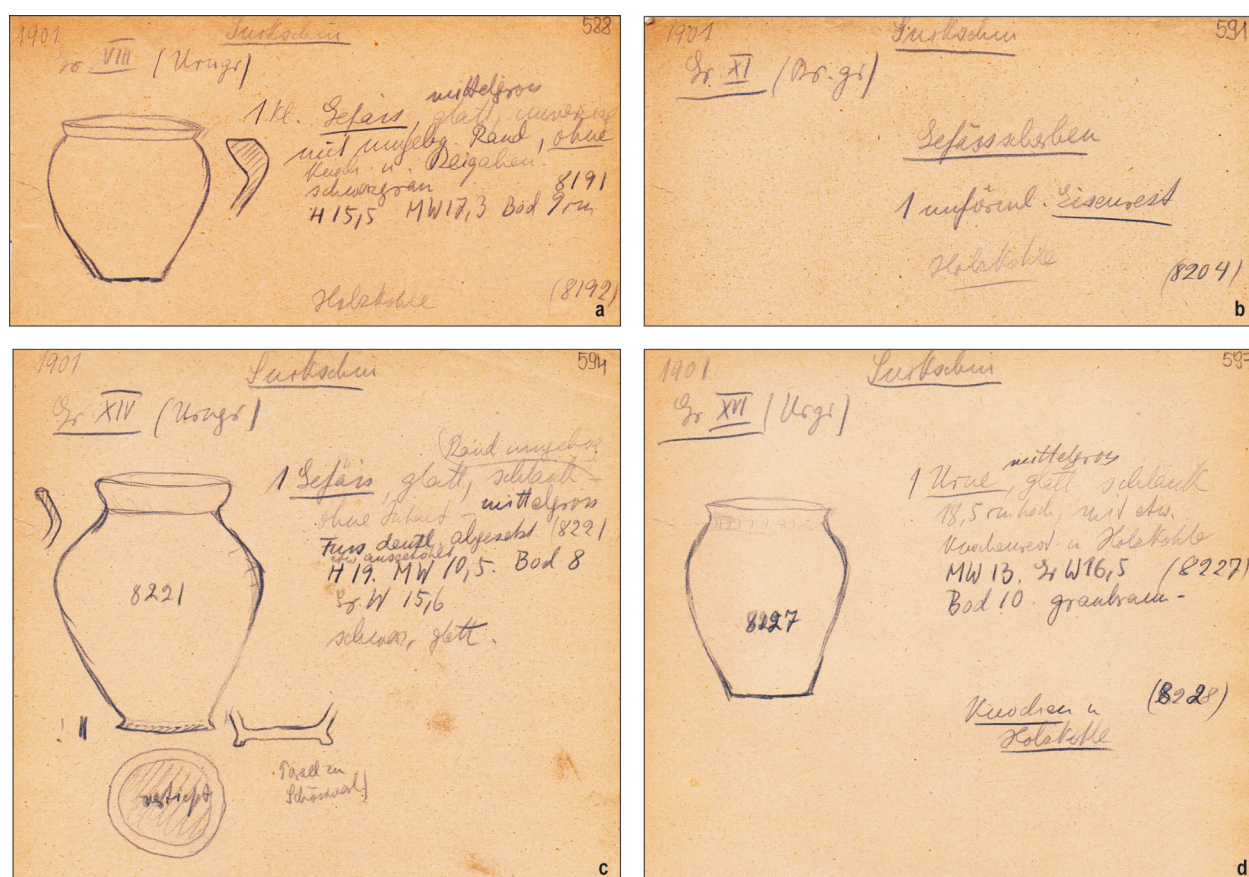
1,7–2 cm, grub. 0,7–0,8 cm (WPM 8180).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 583; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 31.

Grób I: popielnicowy (Ryc. 4:a)

Inwentarz: 1. Zniszczone duże naczynie gliniane, baniaste, o wychylonym wylewie, z ornamentem plastycznym w postaci kilku podłużnych guzków (*Knopfansätzen*); powierzchnia gładka, czarnobrunatna. Wys. zach. ok. 25 cm, najw. średn. ok. 40 cm, średn. dna 18 cm (WPM 8146). 2. Fragmenty zgiętego żelaznego miecza obosiecznego. Najw. szer. 6 cm (brak nr. inw.). 3. Fragmenty pochwy żelaznej, bliżej nieokreślonej (WPM 8148). 4. Nóż żelazny o obustronnie wyodrębnionym trzpieniu, uszkodzony. Dług. zach. 6 cm, najw. szer. 1,3 cm (WPM 8149).

Ryc. 6. Żukczyn (Suckschin). Grób VIII (a), Grób XI (b), grób XIV (c), grób XVI (d). Skan w skali 1:2

Fig. 6. Żukczyn (Suckschin). Grave VIII (a), Grave XI (b), grave XIV (c), grave XVI (d). Scanned in 1:2

5. Umbo żelazne, zachowane fragmentarycznie, bliżej nieokreślone. Wys. zach. ok. 6 cm, szer. brzegu 2,7 cm (WPM 8150). 6. Pięć krótkich żelaznych nitów umba, o dużych, spłaszczonych główkach. Średn. 2,3 cm (WPM 8151 i WPM 8153). 7. Fragmenty przedmiotów żelaznych, w tym pochwy miecza (WPM 8152). 8. Małe fragmenty żelaza (WPM 8153). 9. Kości (WPM 8154). 10. Pierścien brązowy. Średn. 1,9 cm, szer. 0,55 cm, grub. 0,4 cm (WPM 8155). 11. Węgiel drzewny (WPM 8156).

U w a g i: Wg Amtl. Ber. do zespołu należał grot, wymieniony w *Archiwum* i u J. KOSTRZEWSKIEGO 1919, zest. 49 (WPM 8147) jako znalezisko luźne z roku 1901 (por. znal. luźne nr 14). Wg *Archiwum* (Ryc. 2:d) „bardzo dużo węgla drzewnych (WPM 8158) między grobem I a II (bliżej II)”.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 580; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48; J. KOSTRZEWSKI 1919, 67, 95, 366–367 nr 109, zest. 45, 49, 70, 90, ryc. 85:a; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; A. STROBIN 2011, 235 nr 94.

Grób II: popielnicowy (Ryc. 4:b)

Inwentarz: 1. Bardzo duże baniaste naczynie gliniane, barwy czarnej. Wys. 40 cm, najw. średn. 37 cm (WPM 8159). 2. Fragmenty żelaznego miecza obosiecznego, bliżej nieokreślonego, z „resztkami pochwy żelaznej”. Dług. zach. 54 cm, najw. szer. 6,5 cm (WPM 8160 i WPM 8161). 3. Grot żelazny, zgięty, bliżej nieokreślony. Dług. zach. 20 cm (w tym tulejka 8,5 cm), najw.

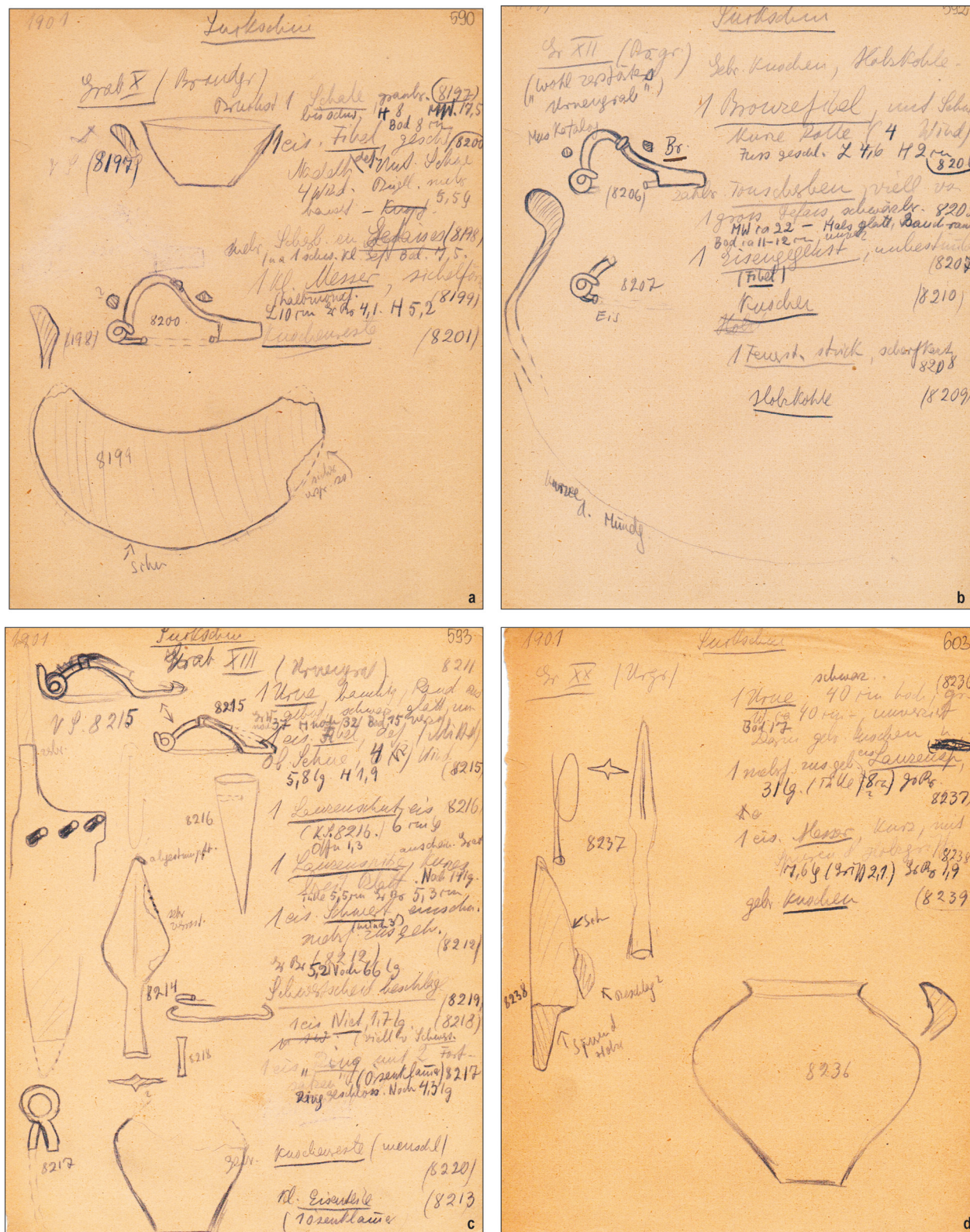
szer. 3 cm (WPM 8162). 4. Grot żelazny, zgięty, bliżej nieokreślony. Dług. zach. 19 cm (w tym tulejka 8,5 cm), najw. szer. 3,5 cm (WPM 8163). 5. Tok żelazny. Dług. 4,8 cm, średn. 1,3 cm (WPM 8164). 6. Umbo żelazne z odłamanym kolcem, silnie zdeformowane. Średn. 13 cm (?), średn. brzegu 3,3 cm (WPM 8165). 7a. Siedem żelaznych nitów umba, „o dużych główkach”. Średn. 2,3 cm, dług. ok. 2,3 cm (WPM 8166). 7b. Fragment zapinki żelaznej miseczkowej, typu J. Dług. zach. 4 cm (WPM 8166). 8. Nóż żelazny „krótki, szeroki” z zachowaną drewnianą rękojeścią, uszkodzony. Dług. zach. 10,2 cm, najw. szer. 2,4 cm (WPM 8167). 9. Dwa kółka żelazne. Średn. 1,5 cm, grub. 0,5–1 cm (WPM 8168). 10. Małe fragmenty żelaza (WPM 8169). 11. Fragmenty żelaza, być może od noża (WPM 8170 i WPM 8171).

U w a g i: W Amtl. Ber. brak zapinki (7), wydzielonej przez Kostrzewskiego spośród nitów umba (8), natomiast wymienione są dwa miecze. W zest. 107 Kostrzewskiego mylnie podany nr inw. naczynia – WPM 8160. Por. również uwagi do grobu I. Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 581; Amtl. Ber. 1901 (1902), 48–49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 366–367 nr 110, zest. 10, 39a, 40, 45, 47, 62, 70, 87, 107; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; P. HARASIM 2011, 240; A. STROBIN 2011, 235–236 nr 94; A. MACIAŁOWICZ 2017, 110 nr 33.

Grób III: popielnicowy (Ryc. 5:a)

Inwentarz: 1. Dolna część naczynia glinianego. Wys. zach. 279

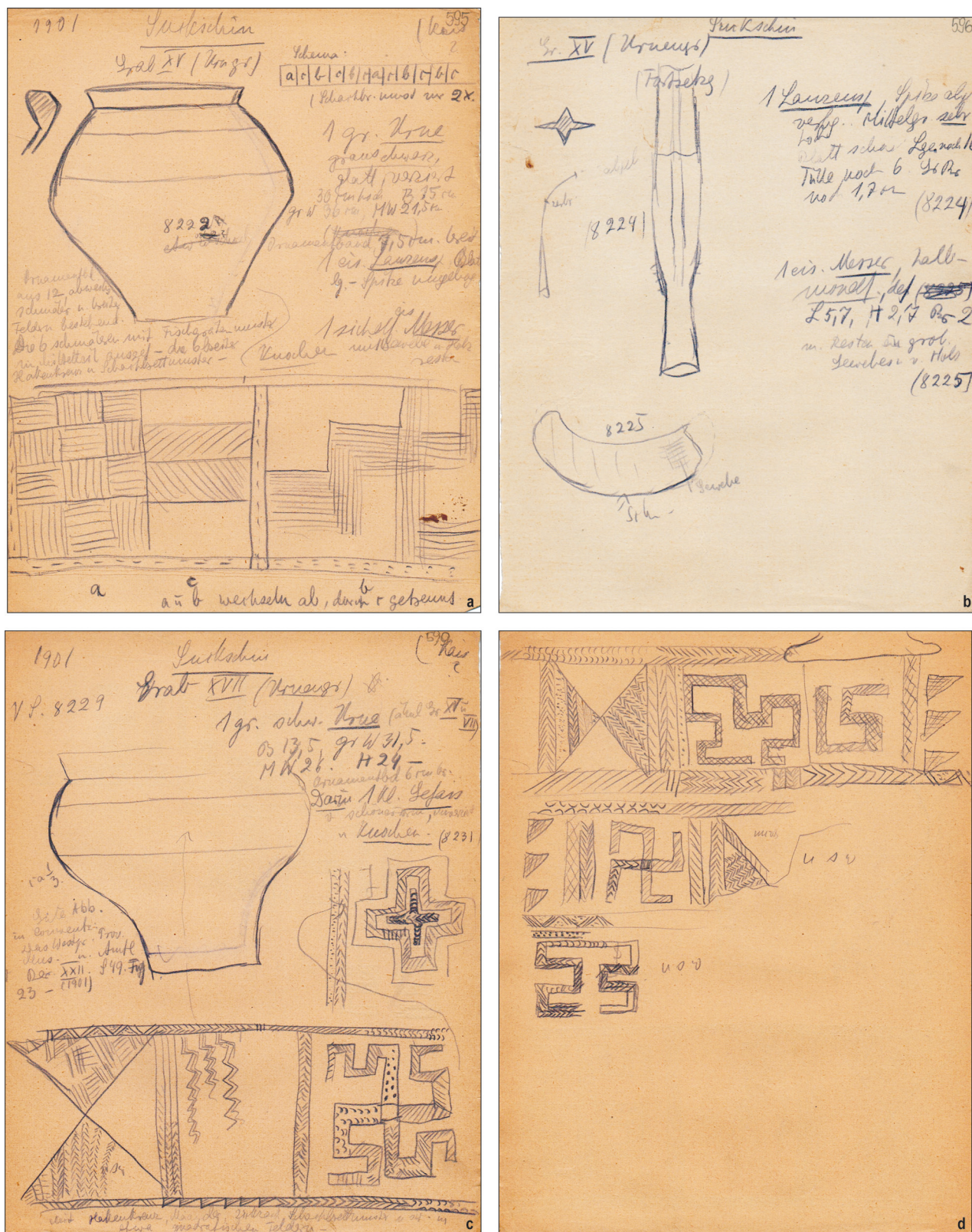

Ryc. 7. Żukczyn (Suckschin). Grób X (a), grób XII (b), grób XIII (c), grób XX (d). Skan w skali 1:2

Fig. 7. Żukczyn (Suckschin). Grave X (a), grave XII (b), grave XIII (c), grave XX (d). Scanned in 1:2

Ryc. 8. Żukczyn (*Suckschin*). Grób XV (a, b), grób XVII (c, d). Skan w skali 1:2
Fig. 8. Żukczyn (*Suckschin*). Grave XV (a, b), grave XVII (c, d). Scanned in 1:2

16,5 cm, najw. średn. ok. 26,5 cm, średn. dna 11 cm (WPM 8172). 2. Węgiel drzewny (WPM 8173). 3. Kości (WPM 8174). Uwagi: Wg Amtl. Ber. i Archiwum naczynie wypełnione czarną ziemią. Wg Amtl. Ber. grób znajdował się ok. 1,25 m na SW od grobu I.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 582; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49.

Grób IV: popielnicowy (Ryc. 5:b)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane; powierzchnia przy szyjce i dnie gładka, w pozostałej części chropowata. Wys. 30 cm, najw. średn. 31 cm, szer. otworu 20 cm (WPM 8183). 2. Kości (WPM 8184).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób znajdował się 12,5 m na NE od grobu III.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 584; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49.

Grób V: popielnicowy (Ryc. 5:c, 11)

Inwentarz: 1. Małe naczynie gliniane z odłamanym uchem, o gładkiej powierzchni. Wys. 16,2 cm, średn. otworu 10 cm, najw. średn. 13,5 cm (WPM 8185).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. naczynie wypełnione tylko ziemią; grób znajdował się 1,5 m na S od grobu IV. Wg H. Jankuhna naczynie barwy brunatnej, wys. 16 cm.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 585; H. JANKUHN, *Archiwum*; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 109; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94.

Grób VI: popielnicowy (Ryc. 5:d)

Inwentarz: 1. Małe, smukłe naczynie gliniane z odrzuconym uchem, barwy szaroczarnej. Wys. 13,8 cm, średn. otworu 11,5 cm, najw. średn. 15,5 cm, średn. dna 6 cm (WPM 8186).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób znajdował się 1 m na SW od grobu V. Por. uwagi do: „Między” grobami VI i VII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 586; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49.

„Między” grobami VI i VII (Ryc. 5:d)

1. Fragmenty dwóch-trzech naczyń glinianych (WPM 8187).

Uwagi: Ułamki naczyń zalegały „obok i poniżej naczynia (popielnica 8186)”. Por. z grobem VI.

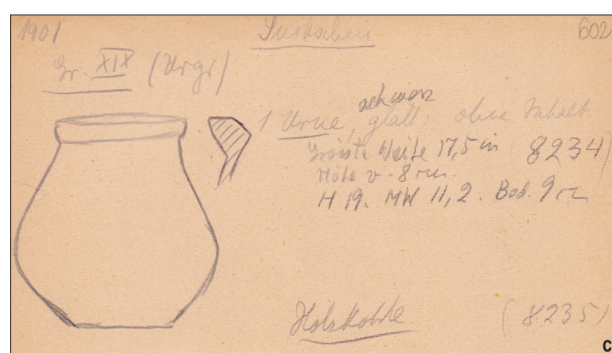
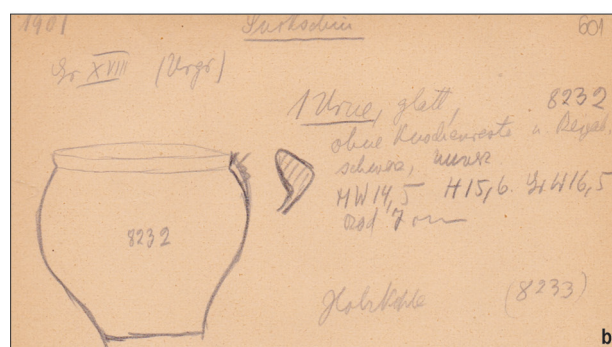
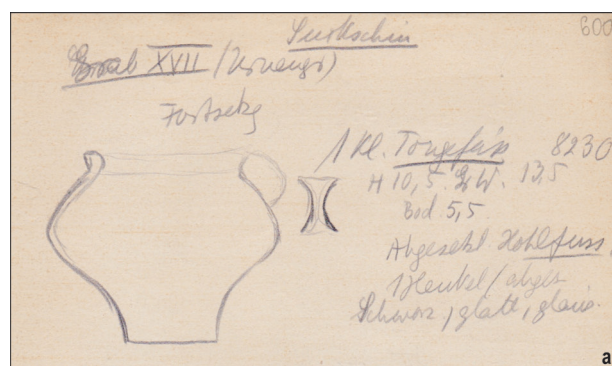
Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 586.

Grób VII: popielnicowy (Ryc. 4:c)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane z uchem, o podciętej dolnej partii brzuśca i mocno wychylonym wylewie; w górnej części brzuśca szerokopasmowy, segmentowy ornament ryty wypełniony szachownicą, krzyżem, meandrem schodkowym, sawastyką i kopertą. Wys. 29 cm, średn. dna 15 cm, najw. średn. 36 cm, średn. otworu 24 cm, szer. zdobienia 6 cm (WPM 8188). 2. Zapinka żelazna o konstrukcji późnolateńskiej, z dolną cięciwą i ramową pochewką, typu N. Długość 5,3 cm, wys. 2,3 cm (WPM 8189). 3. Kości przepalone (WPM 8190).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób oddalony 1,5 m od grobu VI. Por. uwagi do: „Między” grobami VI i VII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 587;

Ryc. 9. Żukczyn (Suckschin). Grób XVII (a), grób XVIII (b), grób XIX (c). Skan w skali 1:2

Fig. 9. Żukczyn (Suckschin). Grave XVII (a), grave XVIII (b), grave XIX (c). Scanned in 1:2

Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 202 przyp. 4, 204 przyp. 1, 4, zest. 16, 110, ryc. 228:b; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94; 2012, 80 nr 37; M. GRYGIEL, W. STASIAK 2019, 387 nr 272.

Grób VIII: popielnicowy (Ryc. 6:a)

Inwentarz: 1. Średniej wielkości naczynie gliniane, o wychylonym wylewie; powierzchnia gładka, czarnoszara. Wys. 15,5 cm, średn. dna 9 cm, średn. otworu 17,3 cm (WPM 8191). 2. Węgiel drzewny (WPM 8192).

Uwagi: Brak kości. Wg Amtl. Ber. grób oddalony 1,5 m na SW od grobu VII. J. KOSTRZEWSKI (1919) określa naczynie raz jako bezuche (191 przyp. 2), raz jako beczułkowate z uchem (zest. 114).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 588; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 191 przyp. 2, zest. 114; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94.

Ryc. 10. Żukczyn (Suckschin). Popielnica z grobu XVII.
Skala 1:3. Wg: H. CONWENTZ 1905

Fig. 10. Żukczyn (Suckschin). Urn from grave XVII.
1:3 of actual size. After: H. CONWENTZ 1905

Grób IX: popielnicowy (Ryc. 4:d)

Inwentarz: 1. Dolna część naczynia glinianego (popielnicy), grubej roboty; powierzchnia gładka, szaro- i czarnobrunatna. Wys. zach. 12,4 cm, średn. dna 11 cm, najw. średn. ok. 21 cm (WPM 8193). 2. Naczynie średniej wielkości z uchem, o wychylonym wylewie. Powierzchnia wygładzona, barwy czarnej. Wys. 14,5 cm, średn. dna 6,8 cm, średn. otworu 16 cm (WPM 8194). 3. Zapinka żelazna o konstrukcji późnolateńskiej i załamany kabląku, uszkodzona. Dług. 4,5 cm, wys. 1,5 cm (WPM 8195). 4. Węgiel drzewny (WPM 8196).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. i *Archiwum* naczynie (2), zapinka (3) i resztki węgla drzewnego wewnątrz popielnicy. Wg Amtl. Ber. grób oddalony o 1 m na W od grobu VIII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 589; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 111; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94.

Grób X: jamowy (Ryc. 7:a)

Inwentarz: 1. Fragmenty misy glinianej, barwy brunatnoszarej. Wys. 8 cm, średn. otworu 17,5 cm, średn. dna 8 cm (WPM 8197). 2. Fragmenty naczynia glinianego, barwy czarnej. Średn. dna 7 cm (WPM 8198). 3. Brzytwa żelazna. Dług. 10 cm, najw. szer. 4,1 cm, wys. 5,2 cm (WPM 8199). 4. Zapinka żelazna o konstrukcji późnolateńskiej, z dolną cięciwą i czterozwojową sprężyną, typu N; nieznacznie uszkodzona. Dług. 5,5 cm (WPM 8200). 5. Kości (WPM 8201).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób oddalony 1 m na NW od grobu IX, zawierał spalone kości. U J. KOSTRZEWSKIEGO (1919, zest. 118) naczynia wymienione bez nr. inw.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 590; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 150, 366–367 nr 111, zest. 16, 118, ryc. 144; 1966, ryc. 53:m; 1969, ryc. 94:o; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94; M. GRYGIEL, W. STASIAK 2019, 387 nr 272.

Grób XI: jamowy (Ryc. 6:b)

Inwentarz: 1. Fragmenty naczynia glinianego (brak nr. inw.). 2. Nieforemny fragment przedmiotu żelaznego (brak nr. inw.). 3. Węgiel drzewny (WPM 8204).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób oddalony 1 m na NNW od grobu X. Naczynie (1) i fragment przedmiotu (2) prawdopodobnie zinwentaryzowane były pod nr. WPM 8202 i WPM 8203. Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 591; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49.

Grób XII: „zapewne zniszczony grób popielnicowy” (Ryc. 7:b)

Inwentarz: 1. Fragmenty dużego naczynia glinianego; powierzchnia czarnobrunatna, na szyjce gładka, na brzuscu schropowacona. Średn. otworu ok. 22 cm, średn. dna ok. 11–12 cm (WPM 8205). 2. Zapinka brązowa o konstrukcji późnolateńskiej, z krótką czterozwojową sprężyną z dolną cięciwą i z pełną pochewką, typu N. Dług. 4,6 cm, wys. 2 cm (WPM 8206). 3. Fragment zapinki żelaznej z dolną cięciwą (WPM 8207). 4. Odłupek krzemienisty (WPM 8208). 5. Węgiel drzewny (WPM 8209). 6. Kości (WPM 8210).

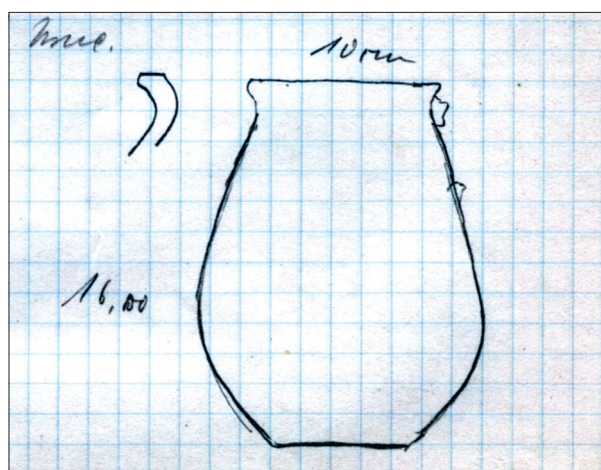
Uwagi: Kostrzewski (*Archiwum*) wymienia „kości (8210)” oraz „przepalone kości”. Wg Amtl. Ber. grób był jamowy i znajdował się 1 m na N od grobu XI.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 592; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 39 przyp. 3, 179 przyp. 5; por. M. GRYGIEL, W. STASIAK 2019, 387 nr 272.

Grób XIII: popielnicowy (Ryc. 7:c)

Inwentarz: 1. Baniaste naczynie gliniane o wygiętym wylewie; powierzchnia gładka, czarna; uszkodzone. Wys. ok. 32 cm, najw. średn. 37 cm, średn. dna 15 cm (WPM 8211). 2. Żelazny miecz jednosieczny, zgięty przynajmniej trzykrotnie. Dług. zach. ok. 66 cm, najw. szer. 5,2 cm (WPM 8212). 3. Małe ułamki przedmiotów żelaznych, w tym „klamra z uszkiem”

Ryc. 11. Żukczyn (Suckschin). Popielnica z grobu V.

Skan w skali 1:1. Wg: JANKUHN, *Archiwum*

Fig. 11. Żukczyn (Suckschin). Urn from grave V.

Scanned in 1:1. After: JANKUHN, *Archiwum*

(WPM 8213). 4. Krótki grot żelazny o szerokim liściu i wyodrębnionym żeberku, typu I; silnie zniszczony. Dług. zach. 14 cm (w tym tulejka 5,5 cm), najw. szer. 5,3 cm (WPM 8214). 5. Uszkodzona zapinka żelazna o konstrukcji środkowolateńskiej, z górną cięciwą i czterozwojową sprężynką, typu A. Dług. 5,8 cm, wys. 1,9 cm (WPM 8215). 6. Tok żelazny. Dług. 6 cm, średn. 1,3 cm (WPM 8216). 7. Fragment „klamry z uszkiem” żelaznej. Dług. zach. 4,3 cm (WPM 8217). 8. Nit żelazny, najpewniej od miecza. Dług. 1,7 cm (WPM 8218). 9. Żelazna klamra pochwy miecza (WPM 8219). 10. Przepalona kości (WPM 8220).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób znajdował się nieco ponad 1 m na N od grobu XII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 593; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 102 przyp. 2, 366–367 nr 112, zest. 1, 46–48, 107; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; A. STROBIN 2011, 236 nr 94.

Grób XIV: popielnicowy (Ryc. 6:c)

Inwentarz: 1. Smukłe naczynie gliniane średniej wielkości, o wychylonym wylewie i dnie rozszerzającym się w pierścieniową stopkę, „pogłębioną”; powierzchnia gładka, czarna. Wys. 19 cm, średn. otworu 10,5 cm, średn. dna 8 cm, najw. średn. 15,6 cm (WPM 8221).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób usytuowany ok. 1 m na W od grobów XI i XII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 594; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49.

Grób XV: popielnicowy (Ryc. 8:a,b)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane, o podciętej dolnej części brzuśca. W górnej części brzuśca szerokopasmowy, segmentowy ornament rytym, składający się z 12 powtarzających się pól wypełnionych szachownicą i sawastyką (szerokie pola) oraz „rybim kręgosłupem” (wąskie pola – przerywniki). Powierzchnia gładka, barwy szaroczarnej. Wys. 30 cm, średn.

otworu 21,5 cm, średn. dna 15 cm, najw. średn. 36 cm, szer. ornamentu 7,5 cm (WPM 8222). 2. Zagięty uszkodzony grot żelazny typu IIa, z wyraźnym żeberkiem środkowym. Dług. zach. 16 cm (w tym tulejka 6 cm), najw. szer. ok. 1,7 cm (WPM 8224). 3. Brzytwa żelazna z pozostałościami drewna i tkaniny; uszkodzona. Dług. 5,7 cm, wys. 2,7 cm, najw. szer. 2 cm (WPM 8225). 4. Kości.

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób znajdował się ok. 2,5 m na SSE od grobu XIV. Brakujący nr inw. (WPM 8223) najpewniej dotyczył kości (por. J. KOSTRZEWSKI 1919, 366–367).

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karty 595 i 596; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 202 przyp. 4, 366–367 nr 113, zest. 49, 78, 110; W. LA BAUME 1934, 106–107, ryc. 51:b,d; D. BOHNSACK 1940, tabl. 429:2,3; por. P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352; A. STROBIN 2011, 236 nr 94; 2012, 80 nr 37, ryc. 10:1.

Grób XVI: popielnicowy (Ryc. 6:d)

Inwentarz: 1. Średniej wielkości smukłe naczynie gliniane, barwy szarobrunatnej. Wys. 18,5 cm, średn. otworu 13 cm, średn. dna 10 cm, najw. średn. 16,5 cm (WPM 8227). 2. Kości (WPM 8228). 3. Węgiel drzewny.

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób oddalony o 2,5 m na E od grobu XV.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 597; Amtl. Ber. 1901 (1902), 49; J. KOSTRZEWSKI 1919, 186 przyp. 6.

Grób XVII: popielnicowy (Ryc. 8:c,d, 9:a, 10)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane (popielnica), barwy czarnej; w górnej części brzuśca szerokopasmowy, segmentowy ornament rytym wypełniony kopertą, krzyżem, meandrem schodkowym i symetrycznym, zygzakiem, szachownicą oraz sawastyką. Wys. 24 cm, średn. otworu 26 cm, średn. dna 13,5 cm, najw. średn. 31,5 cm, szer. ornamentu 6 cm (WPM 8229). 2. Miniaturowe naczynko gliniane z uchem i podciętą dolną częścią brzuśca; powierzchnia wyświecana, czarna. Wys. 10,5 cm, średn. dna 5,5 cm, najw. średn. 13,5 cm (WPM 8230). 3. Kości (WPM 8231).

Uwagi: naczynko (2) wewnątrz popielnicy. Wg Amtl. Ber. grób znajdował się „znowu 2,5 m dalej na E”.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karty 599, 599a i 600; Amtl. Ber. 1901 (1902), 50, ryc. 23; H. CONWENTZ 1905, tabl. 67:1; J. KOSTRZEWSKI 1919, 198–199 przyp. 2, 204 przyp. 1 i 3, zest. 110, ryc. 231:b; E. PETERSEN 1932, 55, ryc. 21; T. WAGA 1934, 77, 127, ryc. XXVI:1; D. BOHNSACK 1940, tabl. 424:1; E.C.G. OXENSTIERNA 1945, ryc. 143, od lewej; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94; 2012, 80 nr 37, ryc. 10:4.

Grób XVIII: popielnicowy (Ryc. 9:b)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane; powierzchnia gładka, czarna. Wys. 15,6 cm, średn. otworu 14,5 cm, średn. dna 7 cm, najw. średn. 16,5 cm (WPM 8232). 2. Węgiel drzewny (WPM 8233). Uwagi: Brak kości. Wg Amtl. Ber. grób oddalony o ok. 1,5 m na SW od grobu XVII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 601; Amtl. Ber. 1901 (1902), 50.

Grób XIX: popielnicowy (Ryc. 9:c)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane; powierzchnia gładka, czarna. Wys. 19 cm, średn. otworu 11,2 cm, średn. dna 9 cm, najw. średn. 17,5 cm (WPM 8234). 2. Węgiel drzewny (WPM 8235). Uwagi: Brak kości. Wg Amtl. Ber. grób oddalony o ok. 2 m na W od grobu XVIII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 602; Amtl. Ber. 1901 (1902), 50; J. KOSTRZEWSKI 1919, zest. 109; por. A. STROBIN 2011, 236 nr 94.

Grób XX: popielnicowy (Ryc. 7:d)

Inwentarz: 1. Naczynie gliniane o czarnej powierzchni. Wys. 40 cm, średn. dna 17 cm, najw. średn. ok. 40 cm (WPM 8236). 2. Grot żelazny, wielokrotnie zgięty, bliżej nieokreślony. Dług. 31 cm (w tym tulejka 8 cm?) (WPM 8237). 3. Nóż żelazny ze śladami rękojeści drewnianej. Dług. 7,6 cm, najw. szer. 1,9 cm (WPM 8238). 4. Przepalone kości (WPM 8239).

Uwagi: Wg Amtl. Ber. grób odległy o ok. 2 m na SE od grobu XVIII.

Literatura: J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*, teka 13, karta 603; Amtl. Ber. 1901 (1902), 50; J. KOSTRZEWSKI 1919, 366 nr 114, zest. 62; P. ŁUCZKIEWICZ 2006, 353 nr 352.

Dr Anna Strobin
Instytut Archeologii i Etnologii
Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Bielańska 5
PL 80-851 Gdańsk
anna.strobin@ug.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6273-0744>

Received: 25.03.2020 / Revised: 10.04.2020 / Accepted: 18.04.2020

BIBLIOGRAFIA**ŹRÓDŁA**

- H. JANKUHN, *Archiwum*: archiwum naukowe Herberta Jankuhna w Archäologisches Landesmuseum, Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloß Gottorf w Szlezwiku.
- J. KOSTRZEWSKI, *Archiwum*: archiwum Józefa Kostrzewskiego, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze.

LITERATURA

- BLUME E. 1915: *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit, II Teil: Material* (red. M. Schultze), Mannus-Bibliothek 14, Würzburg.
- BELTZ R. 1911: *Die Latènefibeln*, „Zeitschrift für Ethnologie” 43, 664–817, 930–943.
- BOCHNAK T. 2009: *Die Militaria der vorrömischen Eisenzeit aus dem Archiv von Józef Kostrzewski*, ŚWIATOWIT Suppl. Series B: Barbaricum 8, Warszawa, 7–32.
- BOCHNAK T., HARASIM P. 2012: *Interregional and Multidirectional Contacts of Local Elites: A Case of Scabbards with Crossbars Decorated with Three or More S-figures in Northern Poland*, [w:] A. Bliujienė (red.), *People at the Crossroads of Space and Time (Footmarks of Societies in Ancient Europe) II*, „Archaeologia Baltica” 18, 59–82.
- BOHNSACK D. 1938: *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen während des letzten Jahrhunderts v. Chr.*, Quellen-schriften zur ostdeutschen Vor- und Frühgeschichte 4, Leipzig.
- BOHNSACK D. 1940: *Die Burgunden*, [w:] H. Reinerth (red.), *Vorgeschichte der deutschen Stämme*, tom III: *Ostgermanen und Nordgermanen*, Berlin, 1033–1148.
- BOKINIEC E. 2008: *Kultura oksywska na ziemi chełmińskiej w świetle materiałów sepulkralnych*, Toruń.
- CONWENTZ H. 1905: *Das Westpreussische Provinzial-Museum 1880–1905*, Danzig.

- GRABARCZYK T. 2014: *Dziewiętnastowieczna archeologia gdańska. Ludzie i wydarzenia*, Łódź.
- GRYGIEL M., STASIAK W. 2019: *W dobie wielkich przemian kulturowych młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu rzymskiego*, [w:] M. Grygiel, R. Grygiel, W. Stasiak, *Gola pod Jaraczewem w pradziejach*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego 40, Łódź, 137–403.
- HARASIM P. 2011: *Problematyka importowanych fibul prowincji lateńskiej w kulturze oksywskiej*, [w:] M. Fudziński, H. Paner (red.), *Między kulturą pomorską a kulturą oksywską. Przemiany kulturowe w okresie lateńskim*, Gdańsk, 221–264.
- HARASIM P. 2013: *Studia nad lateńskimi oraz prowincjonalno-rzymskimi importami w kulturze oksywskiej*, WA LXIV, 3–48.
- JAHN M. 1916: *Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit etwa von 700 v. Chr. bis 200 n. Chr.*, Mannus-Bibliothek 16, Würzburg.
- KOSTRZEWSKI J. 1919: *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*, Mannus-Bibliothek 18–19, Leipzig-Würzburg.
- KOSTRZEWSKI J. 1949: *Dzieje polskich badań prehistorycznych*, Poznań.
- KOSTRZEWSKI J. 1966: *Pradzieje Pomorza*, Wrocław.
- KOSTRZEWSKI J. 1969: *Epoka wspólnoty pierwotnej*, [w:] G. Labuda (red.), *Historia Pomorza*, tom I: *Do roku 1466 (część I)*, Poznań, 85–214.
- KOSTRZEWSKI J. 1970: *Z mego życia. Pamiętnik*, Wrocław.
- LA BAUME W. 1930: *Allgemeines*, [w:] *50 Jahre Museum für Naturkunde und Vorgeschichte (Westpreussisches Provinzial-Museum) in Danzig: 1880–1930*, Danzig, V–IX.
- LA BAUME W. 1934: *Urgeschichte der Ostgermanen*, Danzig.
- LANGENHEIM K. 1942: *Das Gaumuseum für Vorgeschichte*, „Gothiskandza” 4, 2.
- ŁUCZKIEWICZ P. 2002: *Die verzierte Lanzenspitze: Spuren germanischer Wanderungen während der jüngeren vorrö-*

- mischen Eisenzeit*, [w:] C. von Carnap Bornheim, J. Ilkjær, A. Kokowski, P. Łuczkiewicz (red.), *Bewaffnung der Germanen und ihrer Nachbarn in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt. Akten der Internationalen Tagung in Nałęczów, 23. bis 25. September 1999*, Lublin, 15–40.
- ŁUCZKIEWICZ P. 2006: *Uzbrojenie ludności ziem polskich w młodszy okresie przedrzymskim*, *Archaeologia Militaria* II, Lublin.
- ŁUKA A. 1965: *Działalność Muzeum Archeologicznego w Gdańsku w latach 1953–1963*, *PomAnt* I, 9–51.
- ŁUKA A. 1971: *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Gdańsku w latach 1968–1969*, *PomAnt* III, 533–550.
- MACHAJEWSKI H. 1996: *Groby z elementami uzbrojenia odkryte na cmentarzysku ludności kultury oksywskiej w Wygodzie, woj. koszalińskie*, [w:] A. Kokowski (red.), *Studia Gothica I. In memoriam Ryszard Wołagiewicz*, Lublin, 195–209.
- MACIAŁOWICZ A. 2017: *Celtyckie tradycje rzemieślnicze na Mazowszu w świetle znalezisk zapinek*, [w:] W. Nowakowski, W. Orliński, M. Woińska (red.), *Relacje kultury przeworskiej i lateńskiej na Mazowszu. Wnioski z badań cmentarzyska przeworskiego w Legionowie CSP, Legionowo-Warszawa*, 61–118.
- OXENSTIERNA E.C.G. 1945: *Die Urheimat der Goten*, *Mannus-Bücherei* 73, Leipzig.
- PETERSEN E. 1932: *Keramik der ostdeutsch-polnischen Spätlatènezeit in ihren Beziehungen zu nordischen Tongefässen*, „*Acta Archaeologica*” III, 47–57.
- PIETRZAK M. 1979: *Wyniki badań na cmentarzysku z młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich w Żukczynie, stan. 1, gm. Pruszcz Gdański*, „*Sprawozdania Gdańskiego Towarzystwa Naukowego*” 5, 74–75.
- PIETRZAK M. 1983: *Przeciw wampirom*, *ZOW* XLIX/1–2, 35–36.
- PODGÓRSKI J.T. 1981: *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Gdańsku w zakresie ochrony zabytków archeologicznych w województwie gdańskim w latach 1976–1977*, *PomAnt* X, 227–238.
- SCHUMANN E. 1893: *Geschichte der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig 1743–1892* [Festschrift zur Feier des 150jährigen Bestehens der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig am 2. Januar 1893], Danzig.
- STROBIN A. 2006: *Pęsetka brązowa z cmentarzyska kultury oksywskiej w Wyczechowie, pow. kartuski*, *WA* LVIII, 127–143.
- STROBIN A. 2011: *Ceramika naczyniowa kultury oksywskiej*, *Gdańskie Studia Archeologiczne. Monografie* 2, Gdańsk.
- STROBIN A. 2012: *Naczynia zdobione wątkiem bogato zróżnicowanym w kulturze oksywskiej*, „*Gdańskie Studia Archeologiczne*” 2, 65–96.
- TUSZYŃSKA M. 1999: *Wybrane zespoły grobowe z zapinkami oczkowatymi typu Almgren 45 z cmentarzysk kultury wielbarskiej nad dolną Wisłą*, [w:] J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w Europie środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65 rocznicę urodzin*, Warszawa, 369–378.
- TUSZYŃSKA M., STROBIN A., STROBIN J. 2016: *Rzemieślnicy czy artyści? Ozdoby kobiece z Pomorza u schyłku starożytności. Katalog skrócony wystawy*, Gdańsk.
- VÖLLING TH. 1995: *Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit*, *BerRGK* 75 (1994), 147–282.
- WAGA T. 1934: *Pomorze w czasach przedhistorycznych*, Toruń.
- WIŁOCH R. 1995: *Klamry do pasa kultury oksywskiej*, *PomAnt* XVI, 9–60.
- WOŁAGIEWICZ R. 1981: *Kultura oksywska i wielbarska: Kultura oksywska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich* V, 156–165.
- WOŁAGIEWICZ R. 1993: *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- WOŁAGIEWICZOWIE M.D. i R. 1964: *Uzbrojenie ludności Pomorza Zachodniego u progu naszej ery*, *MZP* IX (1963), 9–166.

UNPUBLISHED MATERIAL FROM THE CEMETERY AT ŻUKCZYN, GDAŃSK COUNTY (FMR. SUCKSCHIN, KR. DANZIGER HÖHE) IN LIGHT OF JÓZEF KOSTRZEWSKI'S ARCHIVE

SUMMARY

The scientific archive of Professor Józef Kostrzewski is kept in the collection of the C. Norwid Provincial and Municipal Public Library in Zielona Góra. Portfolio 13: *Pomorze Gdańskie, okres lateński* (Gdańsk Pomerania, La Tène Period) consists mostly of unpublished notes and sketches of artefacts, drawn by the researcher, related to archaeological discoveries at the cemeteries at Żukczyn (fmr. *Gross Suckczin* aka *Suckschin*), Gdańsk County, Pomeranian Voivodeship (cards 568–604).

The site at Żukczyn was mentioned in the literature several times. The first news about discoveries in the village comes from the end of the 19th century, when a sword and two spearheads from a cremation grave (Fig. 1) were presented to the *Westpreußisches Provinzial-Museum*. In 1901, further metal artefacts were collected from the surface of a field (Fig. 2, 3), and Dr. Paul Kumm, museum curator, carried out rescue excavations. As a result, 20 cremation graves were discovered

(Fig. 4–11); grave goods, together with stray finds, were turned over to the museum in Gdańsk. In 1945, as a result of warfare, all artefacts from Żukczyn were destroyed or lost.

The information from Kostrzewski's archive indicates that 19 cremation graves and two pit burials (graves X and XI) were discovered at Żukczyn. A total of seven brooches, including types A, J, N (Fig. 4:b,c, 7:a–c) and presumably K (Fig. 4:d) came from graves and stray finds. Swords are represented by eight specimens: five double-edged with iron scabbards (Fig. 2:a,b,d, 3:a, 4:a,b) and three single-edged (Fig. 1, 2:a, 7:c). Two ring buckles (Fig. 3:c) and two hoops found with a sword and scabbard in grave II (Fig. 4:b) should be associated with a sword-belt. Parts of a shield – bosses and their rivets – came from two graves with weapons (Fig. 4:a,b); one boss was a stray find (Fig. 2:c). Spearheads were numerous (13 specimens) (Fig. 1, 2:b,c, 3:b, 4:b,

7:c, 8:b); some of them were decorated (Fig. 1, 2:c). In three cases, they were accompanied by butts (Fig. 3:c, 4:b, 7:c). Tools and utensils included knives (Fig. 4:a,b, 7:d), razors (Fig. 7:a, 8:b), scissors (Fig. 2:d) and pliers (Fig. 2:d). Pottery was discovered in all the graves. The vast majority are vessels of the Oksywie Culture (phases A2–A3); at least two vessels, from graves VI (Fig. 5:c) and XIV (Fig. 6:c), may come already from the Roman Period.

The second stage of research at the cemetery at Żukczyn took place in the 1970s. At that time, 134 graves dating from phase A2 of the Late Pre-Roman Period to phase B2/C1 of the Roman Period were discovered. The entire material and documentation of these works are stored in the Archaeological Museum in Gdańsk.

Unpublished information concerning the cemetery at Żukczyn, contained in Kostrzewski's archive, is an important source that complements our knowledge about this necropolis. The inventory numbers of artefacts contained there are also important for attempts to restore former archaeological collections of the Museum in Gdańsk. Verification of sketches of artefacts drawn by Józef Kostrzewski with drawings included in Martin Jahn's work, Herbert Jankuhn's scientific archive (Fig. 11) as well as with photographs of artefacts from Żukczyn (cf. Fig. 10) yields positive results. This means that in his graphic documentation, Kostrzewski took into account characteristic and important features of artefacts, which further enhances the value of this source.

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGA	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. wyd.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K. J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. wyd.: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Rossijskaâ arheologija” (Российская археология), Moskva
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Sovetskaâ arheologija” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2020. Wydanie I. Nakład 350 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa